

ЗАНИМЉИВЕ ПРИЧЕ ЗА ДЈЕЦУ АНТИЧКИ РОМЕЈИ У БУДВИ МИТОВИ И СВЈЕДОЧАНСТВА ЕПОХА

Прича о Илирима и Римљанима, о успостављању и пропасти једне од најзначајнијих свјетских империја на простору Будванске ривијере, свједочанство о бурним временима која су оставила отиске на судбини Будве

ИЛУСТРОВАНЕ ПРИЧЕ И ЛЕГЕНДЕ О РИМСКОЈ БУДВИ

ЗАНИМЉИВЕ ПРИЧЕ ЗА ДЈЕЦУ

АНТИЧКИ РОМЕЈИ У БУДВИ МИТОВИ И СВЈЕДОЧАНСТВА ЕПОХА

ПРОЈЕКАТ БУДВА - ЕВРОПСКА ПРИЈЕСТОНИЦА КУЛТУРЕ
Свједочанства европског насљеђа у Будви: Римске терме и
ранохришћанска базилика

ПОКРОВИТЕЉ

Туристичка организација општине Будва,
директор Немања Куљача

Издавач: Стваралиште

За издавача: Маринко Лугоња

Уредник издања: Марко Кентера

Текст: Марко Кентера, Маринко Лугоња, Зоран Мујбеговић

Лектор: Станка Рађеновић Станојевић

Илустрације: Стваралиште

Дизајн и припрема: Маринко Лугоња и Владимир Владић

Штампа: Biograf Comp Zetum

Тираж: 300 примерака

Година издања: 2025/7533

ЗАНИМЉИВЕ ПРИЧЕ ЗА ДЈЕЦУ

АНТИЧКИ РОМЕЈИ У БУДВИ МИТОВИ И СВЈЕДОЧАНСТВА ЕПОХА

ПРИЧЕ О ВЈЕЧНОСТИ БУДВЕ

БОГИЊА ХАРМОНИЈА, КРАЉИЦА БУДВЕ

Богиња љепоте Афродита била је удата за бога заната Хефеса. Није га вољела и варала га је и са боговима и смртницима. Преварила је мужа са богом рата Арејем, и из те афере рођена је богиња Хармонија. Насупрот својој мајци, она је била богиња мира и љубавног склада у породици.

Врховни бог Зевс је одлучио да је уда за Кадма, великог јунака и каснијег градитеља Будве. Њихово вјенчање је било велики догађај којем су присуствовали сви богови. Добили су бројне поклоне, од којих се истиче копље од Ареја, владарски трон од Хере и скиптар од Хермеса. Кадмо је својој невјести поклонιο огртач и огрлицу које је, по легенди, направио сам бог Хефес. Огрлица је била прелијепа, пуна драгуља и са привеском у облику двије преплетене змије. Нико није слутио да је Хефес, љут на њену мајку због преваре, проклео огрлицу и хаљину да би донијели несрећу Хармонији и свакоме ко их наслиједи.

И заиста, Хармонијини потомци доживјели су страشان крај. Њихова дјеца у Теби су страшно страдала, прогнани су у Будву, а велико царство Илира које су створили распало се. Цијела породица претворена је у змије од стране бога Ареја. Ни данас се не зна гдје су и коме доносе несрећу Хармонијина огрлица и хаљина.

ИСПРИЧАЋУ ВАМ ЈЕДНУ ПРИЧУ...

Будва је вјероватно један од најстаријих градова на обали Јадрана и данас раскошан у својој љепоти. Вријеме као пламен умије да избрише сјећање чак и на велике пријестонице античког свијета као што су били Александрија и Сирмијум. Будва је, на своју несрећу, кроз историју имала више разарања и паљења, земљотреса и пљачки. Бурна времена оставила су мало трагова великог и суровог Римског царства на обалама наше ривијере. Пронађени су само остаци гробова, мозаика, купатила и других грађевина богатих Римљана.

Али остала су нам у насљеђу свједочења античких писаца о Риму, и ситнице које су чиниле живот и смрт њених становника. Пронађени предмети су данас у будванском музеју и показашу вам их кроз ову причу.

Стара предања, приче будванских писаца и љубав према Будви су наше најбогатије културно насљеђе. Они су инспирација причи коју ћу вам испричати. Можда ћу нешто важно заборавити да вам кажем, негдје погријешити, давно је све о то било...

Али уз мало маште, учења и занимљивих илустрација неће вам бити тешко замислити какав је заправо живот Римљана у Будви

и мојих заборављених Илира, који су ту живјели, могао бити.

Сјећање на мене, Хармонију, и мог вољеног мужа Кадма у Будви некада утихне, али се увјек изнова враћа. Још сијају звијезде које сам подигла у небо у славу Будве на грбу Старог града, а име мог сина Илирија никада неће бити заборављено. Данас су наше име и слава расути као звјездана прашина у именима других народа, симбола и обичаја. Тако су и моје име Римљани сакрили у имену Конкордија - богиња споразума и склада која смирује раздор и свађе у браку и смирује поступке бијесних војника у рату. У Риму су ми посветили много храмова, а најважнији и најстарији се налази у „Via Sacra”. Приказивали су ме на новчићима са маслиновом гранчицом у десној руци и „рогом изобиља” у лијевој.

Сада ћу вам полако, уз тихе таласе сјећања, испричати како смо дошли на ову прелијепу обалу и створили славан народ Илира.

О Илирима и њиховој судбини под Римљанима испричаће вам уз будванско вино мој унук Дионије...

КЊИГА I

ЛЕГЕНДА О „НАРОДУ ЗМИЈА”
ПРЕЦИМА РИМЉАНА И НАЈВЕЋОЈ
БУДВАНСКОЈ СЛАВИ

ВЛАДАРИ И БОГОВИ

Испричаћу вам најприје стару причу о настанку Будве, која скоро да је заборављена.

Давно у Египту, у земљи фараона на сјеверу Африке, прије чак седам хиљада година у околини града

Тебе рођен је дјед нашег краља Кадма. Кадмовог дједа су звали Мојсије. По легенди, од богова је добио писмо о настанку свијета.

Мојсијев син, а Кадмов отац Феникије, отишао је у Малу Азију и основао град Тир у ком је дуго владао. Његов народ је по њему назван Феничани и познати су трговци и морепловци старог доба. Имао је синове Кадма и Килика и кћерку Европу.

ОТМИЦА ПРЕЛИЈЕПЕ ЕВРОПЕ

По старим причама владаре су доживљавали као богове, а цијелим свијетом је владао врховни бог Зевс. Кажу да је могао да се претвара у разна бића и није баш увијек био добар према људима. Тако је растужио и Феникија.

Гледајући у прелијепу Европу док се купала, Зевс се заљубио. Претворио се у бика, отео је Европу пред стражарима и одвео је далеко, чак на острво Крету, које данас зовемо Крит.

Стражари нису препознали Зевса и обавјестили су свог краља Феникија о страшном догађају. Очајан, Феникије је наредио својој дјеци да одмах крену у потрагу за Европом и да се не враћају назад без ње!

КАДМОВЕ АВАНТУРЕ

Кадмо је са мајком и братом кренуо ка сјеверу, у потрагу. Дуго су безуспјешно трагали за Европом, а Кадмо је народима које је сретао преносио писмо дједа Мојсија о настанку свијета и учио их словима.

Убрзо им је мајка преминула. Кадмо је на путу срео мудраца који му је открио да узалуд трагају за Европом јер је отета од стране Зевса. Посавјетовао га је да прати јуницу са биљегом, све док га не доведе на мјесто његове судбине.

Килик је отишао на југ и подигао свој град, а Кадмо је наставио ка сјеверу пратећи са својим друговима јуницу. На мјесту гдје је стала, Кадмо је одлучио да направи гозбу и одмори се.

Земљу је назвао Беотија, по јуници („ботуа” је во, јуне, на старом језику). Послао је своју пратњу на оближњи извор, не слутећи да их тамо чека замка!

Извор воде је чувао син бога рата Ареја, претворен у огромну змију. У тренутку када су се појавили Кадмови другови, растргао их је уз њихове страшне јауке.

Чувши јауке, Кадмо је пожурио да их спасе. Угледавши змију

одмах ју је напао, не знајући да је то Арејев син. Прво је гађао змију огромним каменицама, а када се под ударцима збунила, пробио је њено срце копљем и убио је. Том херојском побједом постао је јунак за сва времена, али и непријатељ бога Ареја!

Богиња Атина је вољела и чувала Кадма кроз живот, и тада га је заштитила од освете бога Ареја. Посавјетовала га је да зубе змије посије по пољани Беотије.

ОСНИВАЊЕ ВЕОТИЈСКЕ ТЕБЕ

Из посијаних зуба изникли су моћни ратници и помогли Кадму да подигне своју пријестоницу Кадмоград. Ареј се није смирио, и тражио је од Зевса да казни Кадма за убиство змије. Зевс га је осудио да осам година служи Ареју у

ратовима. Кадмо се показао као војсковођа, али Ареј још није био задовољан казном. По завршетку ратова, да би их помирио, Зевс захтјева од Кадма да ожени мене, Арејеву кћерку Хармонију, и да заједно владамо Кадмоградом.

Тако смо Кадмо и ја основали породицу, и дуго владали срећно. Кадмоград смо проширили и велики град назвали Теба, по граду Кадмових предака.

Имали смо три сина и двије кћери.

ТЕБАНСКЕ КОЛОНИЈЕ

Наши Тебанци су као и други Феничани, путовали и трговали својим бродовима по Средоземљу. Оснивали су нове луке и градове као своје колоније. Бродовима су стигли и на обалу Будванске ривијере, направили своју луку

и насеље. Старосједеоци су их радо прихватили и размјењивали са њима плодове маслина, жита, рибу и грнчарију у замјену за накит и вино које су Тебанци доносили из свих крајева свијета.

Међутим, бог Зевс је имао нови план за Кадма и нашу судбину. Сплеткарењем богова, почели су тешки дани за нашу породицу у Тебу. Било је питање дана када ћемо напустити пријестоницу.

Пронађени тебански бакарни новчић из тог времена можете видјети у Музеју града Будве

ПОСЈЕТА ДИОНИЈА КОЛОНИЈИ

Феничанска амфора,
Музеј града Будва

Наша дјеца и унуци су почели страшно да страдају и пате у Теби. Наш унук Дионије, син моје ћерке Салиме, обилази Тебанске колоније тражећи најпогодније мјесто гдје ћемо Кадмо и ја наћи спас. И почети нови живот.

Дионије је знао намјере Зевса, и стрпљиво је путовао морима и градовима у унутрашњости. Тако су га путеви довели и до тебанске колоније на Будванској ривијери. Видјевши је у свој љепоти и изобиљу, одлучио је да се ту задржи неко вријеме и припреми народ на наш долазак.

Мјештане је научио да праве вино, јер је и сам био божанског поријекла - бог весела и вина. Тако су у Будви настали први виногради.

ПРОРОЧАНСТВО БОГА ВИНА

Једног дана је Дионије на острву испод брда Спас окупио народ и управнике града. Саопштио им је да ће: „... Из далеке Тебе са сиљном пратњом доћи сам бог Кадмо и богиња Хармонија и донијети им непролазну славу.

Подићи ће своју нову пријестоницу и са ратницима створити највеће царство које је свијет видео!”

Народ је са невјерицом слушао његове ријечи и, дуго после Дионијевог одласка у Тебу, препричавао их је уз вино.

Велики немир и страх од будућих времена се ширио цијелом ривијером. Знали су да ће ускоро проћи мирно доба и наступити вријеме страшних ратова.

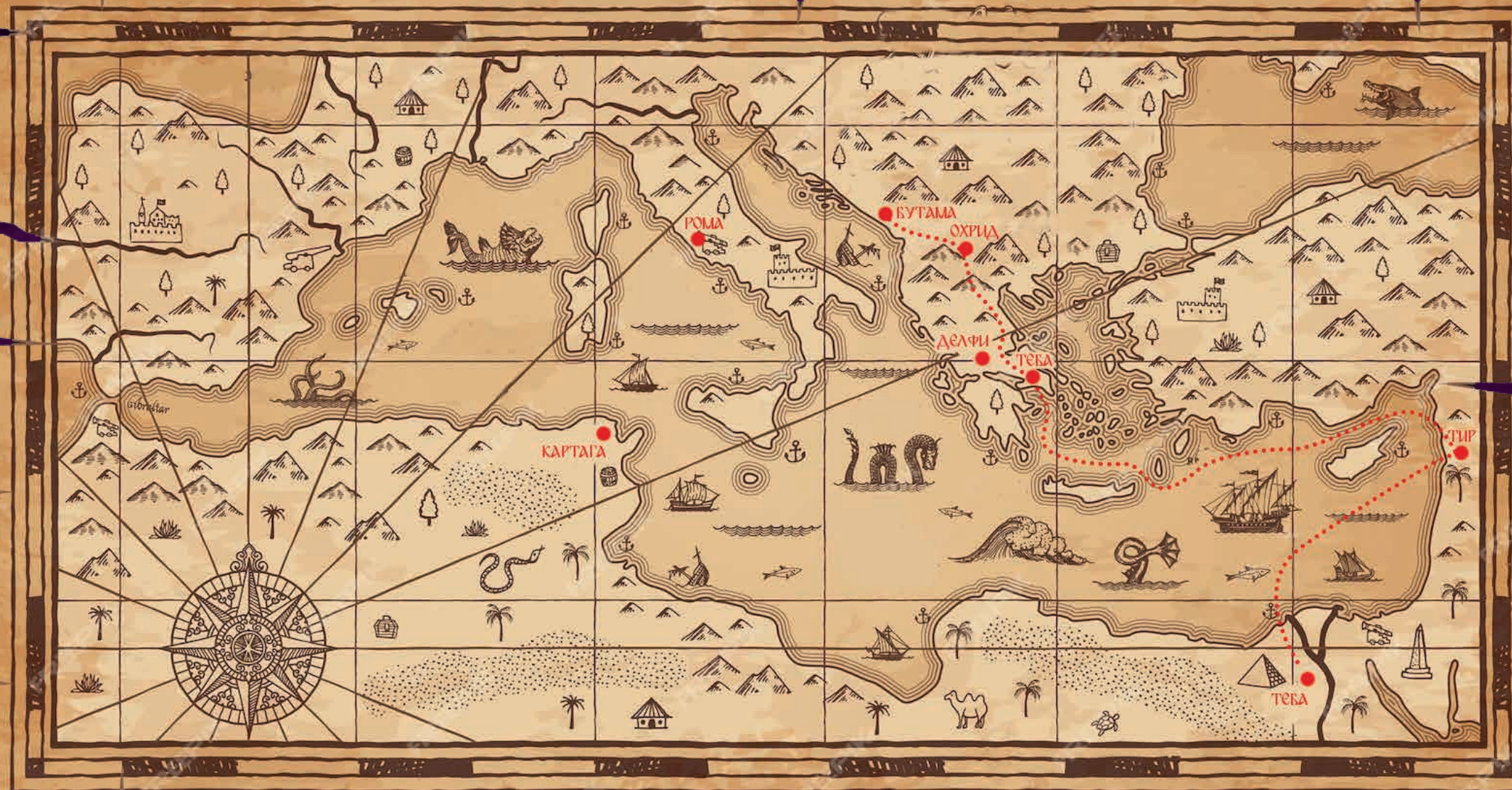

МАПА ПУТА КАДМОСЕЈЕ

Оставивши пријесто, Кадмо напушта Тебу заувјек. Кренули смо на дуг пут ка нашем судбинском одредишту на ривијери. Пратили су нас најбољи ратници, а дио моћне војске је путовао бродовима.

На нашем путу, прва важна одредница нам је језеро у Македонији. Кадмо ту подиже свој град Охрид, а ми настављамо пут до обала сињег мора.

ДОЛАЗАК НА РИВИЈЕРУ

Глас о нашем проласку је стизао далеко испред нас, и народ је излазио у сусрет поворци да би одао почаст највећем хероју и ратнику тог доба. Поворка је обалом ривијере ушла у тебанску колонију, праћена узвицима добродошлице од окупљеног

народа. Испред поворке ишао је во са биљегом. Сви ми смо били увјерени да је то сам Зевс и да нас као и до сада води замршеним путевима судбине.

Кадмо је блистао у својој величанствености, а снажни ратници и оклоп краљевске гарде уносили су у исто вријеме и понос и страх у кости посматрачима.

На морском хоризонту видјела су се, осликана змијама, прва једра долазеће Кадмове флоте.

ОСНИВАЊЕ БУДВЕ

Жртвовали смо бика. На малом острву испод брда Спас, на ком се данас налази Стари град Будва, подигла сам божанским додиром храм, и уздигла на небо сазвјезђе које се и данас зове „воловска кола” - Волнар.

Створила сам на острву извор питке воде који постоји и данас. Скривен, чека нека боља времена да га опет отворите и пијете љековиту и божанску воду.

Кадмо нам гради на острву прелијепу краљевску палату и храм посвећен мом оцу, богу Ареју. Око палате подиже зидине и пилоне. Град назвамо Будва, по јелинској старој ријечи Ботуа или Бутуа, која значи „воловски пут”.

Подземни остаци илирских капија града звани пилони, Стари град Будва

РОЂАЊЕ СИНА ИЛИРИЈА

Ту у Будви родила сам још једног сина. Дали смо му име Илирије, или „змија” на јелинском језику. Народ прича да је Илирије рођен као змија па постао човјек, или да се родио са змијом око врата која га је штитила цио живот.

Вјероватно су хтјели овим легендама да истакну да је Илирије унук моћног ратника који управља животом и смрћу људи. Унук самог бога Ареја, који се негдје приказује као и бог цијеле земље, мудра је змија која се често лукавством супротставља Зевсу и другим јелинским боговима.

Наш Илирије је брзо одрастао у правог ратника. Убрзо се придружио оцу у ратним походима и освајању нових земаља.

ПОХОДИ КАДМА И ИЛИРИЈА

Као што је и прорекао Дионије Будванима, Кадмо је освојио велика пространства. У свом ратном походу потчинио је народе широм данашњег Балкана, Тебу у Беотији из које је раније прогнан, па све до Феникије у Малој Азији.

Овај велики освојени простор каснији писци назвали су Илирија (земља змије, бога рата Ареја), а народе који су живјели на њему као поданици мог сина Илирија назвали су „Илири”.

На жалост Будвана, ширењем царства пријестоница се помјера ка Боки и сигурнијим поморским лукама. Свој процват доживљавају царски градови Рисан, Улцињ, Бар, Скадар, Задар, Хвар, Дубровник, Драч...

У вријеме освајања нових простора, мој син Илирије се оженио и добио сина кога су јелински писци и историчари назвали на јелинском Енхелеј, или „морска змија, јегуља” у преводу.

Као што је то обичај, млади принчеви су се учили владати царским посједима из старе пријестонице Будве. По њему је илирско племе са тог подручја, од Рисна до Драча, названо - Енхелеји или Енхелејци.

Енхелеј је израстао у способног војсковиђу уз Кадма и Илирија. Командовао је великом поморском флотом Илира у ратовима.

Поред моћних бродова које је изградио са мајсторима царства, научио је Илире да праве „либурне” и нападају непријатеља овим брзим и лако наоружаним бродовима. Либурне су имале на свом прамцу главу змаја а на једрима симболе змије.

ПОЧЕТАК ПРОПАСТИ

Кадмо је направио трагичну грешку током освајања. По наговору мог оца, лукавог Ареја, разорио је највеће светилиште Јелина - храм на Делфима. Тиме је изгубио љубав богиње Атине и заштиту бога Зевса.

Без подршке богова, наша породица и царство су били осуђени на пропаст. Послије много година заједничког живота, загрљени се претварамо у змије и заувјек одлазимо у рајске вртове.

Широм свијета, људи са добрим разлогом доживљавају наш однос као симбол вјечне љубави, а многи умјетници су приказали наше претварање у божанске змије у својим дјелима.

НАРОД ЗМИЈА ИЛИРИ

Као посљедица проклетства богова, убрзо нестаје сво наше потомство. Илир постаје змај који са брда Спас чува Илире и Будву.

Хроничари Будве, Вук Врчевић и његов пријатељ Вук Стефановић

Караџић, записали су народно предање да је змај са брда Спас штитио свој народ. Заљубљен у лијепу Будванку, умире од туге због неостварене љубави. О њему постоје легенде широм Боке.

За Илирима су остале многе легенде и трагови давне славе: илирски шљем, штит, копље, криви мач „сика”. Такође и брзи енхелејски бродови „либурне”, којима су господарили Илирским, а данас званим Јадранским морем.

НАРОД МОРСКИХ ЗМИЈА

Након Илирија, Енхелеј преузима царство. Међутим, и њему долази посљедњи час.

Некад владар који је током своје владавине, уз Кадма и Илирија, развио снажну ратну

поморску флоту, претворио се у морског змијоликог змаја и постао заштитник илирских помораца. Од тада прати илирске бродове, спасава поморце, а понекад се одмара у некој од многих увала Будванске ривијере или на обалама острва Шкољ. Морски змај је постао омиљени мотив којим су каснији народи украшавали своје просторије, и вјероватно будвански мозаик, о коме ћемо вам тек причати, а представља управо Енхелеја који господари морима.

ТРАГОВИ ИЛИРА ДАНАС

Мало се данас зна о обичајима и животу Илира послје Енхелеја. Остала су имена мјеста, предмета, однос према змијама, бродовима и змајевима. Данашњи народи се труде да покажу своју важност причама да су баш они настали

од Илира, да су у њиховом граду или простору сахрањени Кадмо и Хармонија, подсјећају на сличност илирских са њиховим обичајима, владарима, културом.

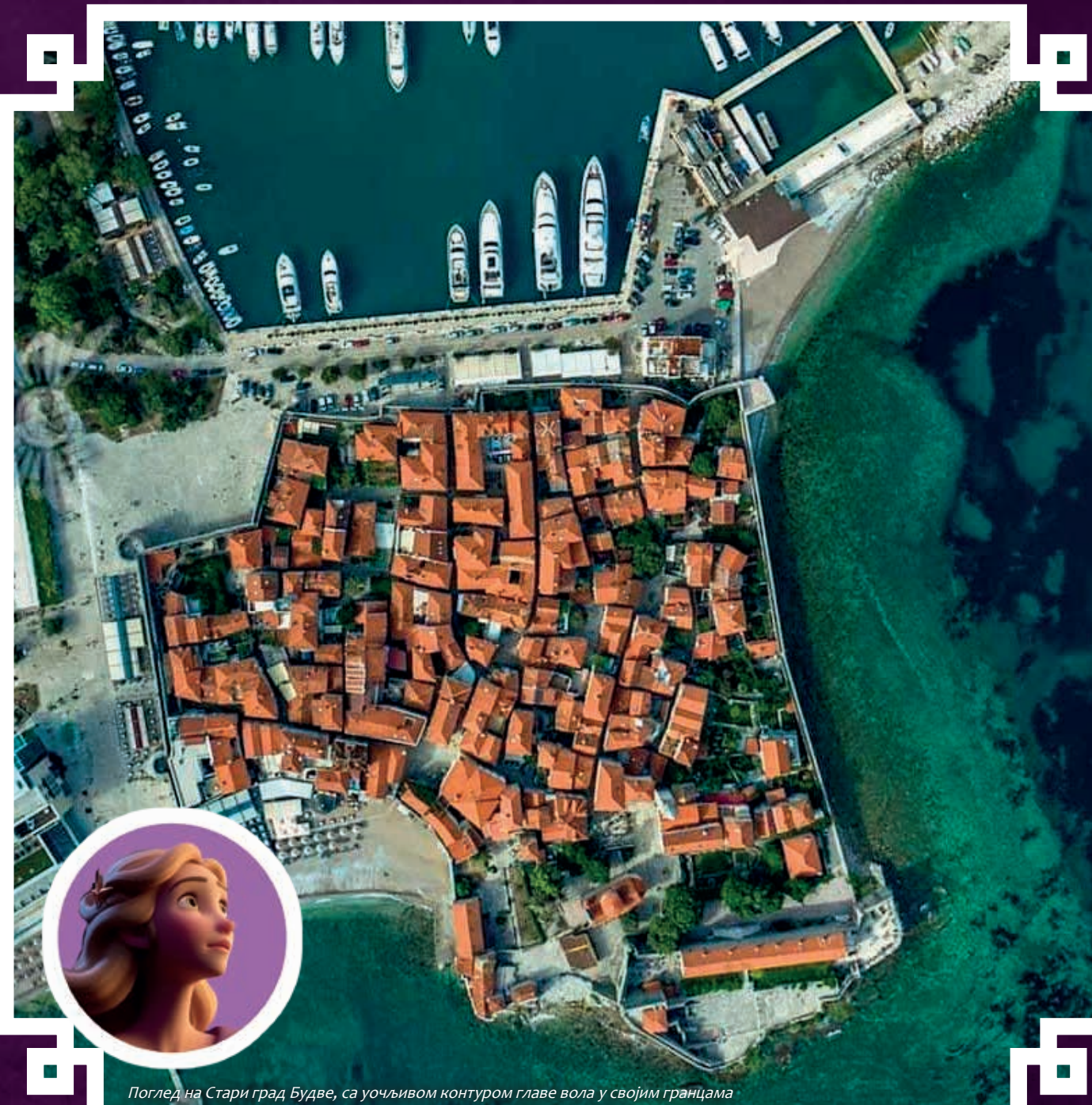
Многи свјетски владари и јунаци су током историје покушавали себе да прикажу као змајеве, да би доказали да су потомци бога рата Ареја, Кадма и Илирија, и тиме имали право на краљевски пријесто и славу.

ИЛИРСКА КРАЉЕВСТВА

Много је различитих прича из давнина у којим нас називају другачијим именима и другачије тумаче догађаје. Како год, после наше пропасти и претварања у змијолика божанства, велико царство Илирије је нестало.

На простору Илира, који је обухватао велики дио данашње Италије, Балкана и Мале Азије, остали су илирски народи и племена. Наставили су живот стварајући своја краљевства. Никада више нису повратили своју моћ, а легенда о Кадму остала је вјечни траг о њиховом настанку. Временом су настајала и нестајала царства на овим просторима, а име Илира се сакрило у срећнијим народима. Будва остаје стари свједок у епохама које долазе.

Поглед на Стари град Будве, са уочљивом контуром главе вола у својим гранцама

БОГ ДИОНИЈЕ, УНУК КРАЉА КАДМА И БОГИЊЕ ХАРМОНИЈЕ

Дионије, или како су га Јелини звали - Дионис, син је Зевса и Афродите. Бог је плодности, вегетације, живота, позоришта, вина и уживања. Рођен је два пута. Убијен је у борби богова и препорођен као син Зевса и смртнице Семеле, кћерке Кадма и Хармоније.

Љубоморна Хера, мајка бога Ареја, наговорила је трудну Семелу да захтијева од Зевса да га види у свом божанском облику, што је за људе значило смрт. Тако је Хармонијина ћерка страдала, али је Зевс ипак спасио фетус Диониса зашивши га под своја бедра да би га поново родио.

Дионис је научио људе, преко Енеја, како се прави вино. Људи су некад вјеровали да пијењем вина Дионис постаје дио њих и даје им снагу. Јелини и Илири су у његову славу организовали „дионизије” или „мистерије”, вјерске обреде од којих је временом настало позориште.

Римљани су га назвали Бахус. Његове свештенице су се звале „бахаткиње”, и у његову славу су Римљанима изводиле дионизије или мистерије зване „баханалије”.

А САДА - ПОУЧНЕ ПРИЧЕ О РИМЉАНИМА И СУДБИНИ СТАРОСЈЕДИЛАЦА БУДВЕ...

Много је различитих прича о настанку и судбини Римљана. Испричаћу вам ону која ми се највише свиђа, а коју сам чуо од самих Римљана док сам са њиховим императорима испијао вина.

Иначе су Римљани све мијењали. Хтјели су да се разликују од своје браће Јелина са којима су дуго ратовали на тлу Италије, промијенили су имена заједничким боговима и створили своју религију, промијенили обичаје... Тако су избрисали и скоро сва сјећања на Рашане од којих су настали, а који су се још називали и Етрурци. Имена околних народа Римљани су мијењали у записима, потцјењивали их и вријеђали. Чак су краљицу древних Илира Тету називали краљицом разбојника.

Али, као што то бива, на крају су нестали у сопственом имену. Преузели су га Латини, затим Итали, на крају су се Римљанима звали сви који су хтјели да живе у Риму или да њиме владају. Име Римљана је могло да се купи, чак се и западно царство Германа назвало Римским.

Огромна ратничка моћ коју им је дао Ареј, а коме су дали име „Марс”, омогућила им је

да дуго освајају и богате се, уништавајући и убијајући све око себе.

Народ је био изгубљен, без наде у боље сјутра. Међутим, врховни бог је сачувао зачетак слободе, и „зашио је” у „сама бедра” Римске империје. Као што је пророк најавио народу, родио се Христос и испунио пророчанство. Његове ријечи љубави су као вино прострујале крвљу свих Римљана. Бахати Римљани су полудјели у свом разврату и богатству, а добри народ остварио је своју слободу срушивши Римско царство.

Зар вас не подсјећа све то на нешто о чему вам је моја бака Хармонија већ причала?

Приче које ћу вам ја испричати описују дуг период римске владавине. Царство се мијењало, долазиле су и пролазиле ратне олује. Будва је као и Римско царство била разарана, грађена, паљена... али за разлику од царства, заувјек вољена и вјечна.

У то име - живјели!

КЊИГА II

ЛЕГЕНДА О НАРОДУ РИМА И НАСТАНКУ РИМСКОГ ЦАРСТВА

РАТ ТРОЈАНАЦА И ЈЕЛИНИХ

О судбини Илира послје пропасти царства, као ни о Будви, дуго не знамо ништа. Све до необичних прича писца Хомера. Многи мисле да је Хомер у ствари измишљен писац, и да су то књиге богова које су преписиване вијековима.

Једна сачувана прича говори о великом рату између моћних ахајских краљева са југа и старог града Троје. По причи, разлог сукоба дугог десет година била је отмица жене спартанског краља, лијепе Јелене.

Троја је освојена лукавством Одисеја, тако што је дио војске Ахајца, сакривен у огромном дрвеном коњу, ушао у град и тако поразио Тројанце. Побили су све племиће, осим Енеја и Антенора.

БИЈЕГ ТРОЈАНАЦА У ИТАЛИЈУ

Још се засигурно не зна мјесто рата и древног града Троје, неки вјерују да је на обали Илирије. Заробљеног Енеја и преживјеле наоружане Тројанце протјерали су у данашњу Италију. Енејов народ су касније назвали и

Етрурци, а они су себе, иако можда звучи чудно, звали Расима, Рашанима (као раса, народ). Тако ћемо их и ми убудуће звати у овој причи.

Енеја је дочекао добри краљ Латин који је удајом кћерке за Енеја успоставио мир. Њихов син Асканије основао је древни град Алба Лонгу (у преводу Бијели град, Београд) међу албанским планинама поред ријеке Тибар, из кога се касније развио Рим.

НАСТАНАК ДРЕВНОГ РИМА

Раси и јелинска племена јужно од Тибра сукобљавали су се више од сто година око територија.

ОСМИ ВИЈЕК П.Н.Е.

У првом вијеку прије наше ере, записана је прича да су након

девет генерација на пријесто града Алба Лонга дошла два брата. У међусобном сукобу млађи брат је побједио и забранио старијем да има потомство. Упркос забрани, његова кћерка Реа родила је близанце, синове Рима (неки кажу Ромула) и Рема, тврдећи да су то дјеца бога рата Ареја!

Краљ Алба Лонге наредио је слугама да близанце баце у ријеку Тибар, али је судбина учинила да је дјечаке спасила и подојила вучица која је сишла до ријеке.

Након тога их је пронашао добри човјек и повео са собом, не знајући да су краљевског а можда и божанског поријекла. Када су одрасли, Ромул и Рем су сазнали ко су и збацили су са пријестола краља Бијелог града.

На Тибру, на мјесту гдје их је вучица пронашла, браћа су основала свој нови град. Требало му је дати име и ту је настао сукоб међу браћом, у ком Рим убија Рема! Град назива Рим и постаје

први краљ града. По тој легенди, позвао је све становнике околних градова Рашке да населе град, али су долазили само мушкарци и није било жена. Краљ Рим је смислио подлост! Отео је жене јужном племену Сабињана на превару. Иако су Сабињанке биле јако задовољне својим животом у Риму, њихови очеви су тражили освету. Почео је први рат Римљана на тлу Италије који се завршио помирењем зараћених страна захваљујући женама.

Керамичка посуда IX-VIII вијек п.н.е., Музеј града Будве

СТАРИ РИМСКИ КРАЉЕВИ

Почела су да се рађају дјеца у Риму,
и град је постајао све снажнији.

СЕДМИ ВИЈЕК П.Н.Е.

Послије краља Рима градом је
владало још шест краљева и они
су заслужни за стварње будућег
великог Римског царства.

Направили су римску религију по
угледу на јелинску промијенивши
имена боговима, затим календар
по мјесецима чија имена и данас
користимо у Европи, па закон да
је моћ државе Рим изнад права
Римљана, подијелили су важност
Римљана по богатству.

Посљедњег краља тог периода
Римљани су звали „Охоли” и био
је толико презрен да су га отјерали
са власти и заувјек укинули власт
краљева.

РИМСКА РЕПУБЛИКА

ШЕСТИ ВИЈЕК П.Н.Е.

Крај те краљевине био је уједно и
рођење Римске републике, која ће
постојати наредних пет стотина
година. Римом је управљала
народна скупштина звана Сенат,

а Сенат је бирао конзула као
владара. У вријеме ратова
конзули су се звали „диктатори”
и имали су неограничену власт до
престанка рата. Богати су имали
загарантована грађанска права,
док су осталим становницима била
ускраћена као и робовима.

Иако су имали снажну државу,
Римљани су и даље зависили
од моћних рашких племена на
сјеверу, и њихових војних савеза
градова.

РИМСКА ОСВАЈАЊА

ПЕТИ ВИЈЕК П.Н.Е.

Чим су основали републику, Римљани су војно ојачали и кренули у освајања. Прво су заратили са Латинима на југу и побједом их приморали на савезништво.

Јелини са југа побјеђују у рату Рашане и преузимају најважније трговинске путеве на Илирском мору које се данас зове Јадранско. Утицај рашких краљева на Рим слаби, и они ту виде прилику да се осамостале.

ЧЕТВРТИ ВИЈЕК П.Н.Е.

Римљани крећу у рат против рашких краљева и побјеђују. Преузимају им трговинску и ратну поморску флоту и проглашавају

Фрагмент осликане керамичке посуде са женским ликом VI-V вијек п.н.е., Музеј града Будве

њихове територије Римском републиком.

Међутим, у Италију са сјевера Европе упадају Гали и разарају Рим. Римљани им дају своје богатство да напусте град и врате се у Галију.

ТРЕЋИ ВИЈЕК П.Н.Е.

Римљани се поново наоружавају и побјеђују Јелине на југу. Тако освајају цијелу територију

данашње Италије и проширују Римску републику. Са моћном војском, добро обученом и наоружаном, Римљани улазе у нове пљачкашке ратове широм Средоземља.

Права грађана и даље нису свима иста. Сјеверни Раси имају иста права као и прави Римљани, док Јелини на југу имају улогу савезника али без грађанских права.

КЪИГА III

РАТОВИ РИМЪАНА
И ИЛИРА

ИЛИРСКА КРЉИЦА ТЕТА

ШЕСТИ ВИЈЕК П.Н.Е.

Послије одласка Кадмових потомака у легенду, Илирско царство се урушава. Из њега настају многа мања краљевства. У ово вријеме Јелин Софокле још увијек у својим списима помиње

Бутаму, данашњу Будву, као град Кадма и Хармоније, а Илири обнављају капије Старог града. Стубови или „пилони” капије још се могу видјети.

ПЕТИ / ЧЕТВРТИ ВИЈЕК П.Н.Е.

Јелински градови све чешће ратују међу собом. То покушава искористити моћна Персија која се удружује са Кадмовим Тебанцима и напада јелински народ Атињане али губи рат.

Двојна дршка са представом лавље главе из III вијека п.н.е. данас у Музеју града Будве

Скифос, керамичку посуду из III вијека п.н.е. погледајте у Музеју града Будве

У Јелади тога времена живе чувени мислиоци Сократ, Платон, Аристотел и Хипократ, а историчари Херодот и Тукидид пишу о илирским земљама на обалама Илирског мора.

Иако је, на крају, из ратова са Спартом и Персијом Кадмова Теба изашла као побједник и највећа сила Јеладе, то није спријечило славног војсковођу Александра Македонског да је разори на свом походу освајања свијета ка истоку.

ТРЕЋИ ВИЈЕК П.Н.Е.

Својом моћном војском и ратним бродовима илирски краљ Агрон влада јужном обалом Јадрана. Он је и владар Будве, готово заборављене старе пријестонице Илира.

Многи градови на обалама Јеладе, данашње Грчке, признавали су Агрона као свог господара, а унутар својих зидина имали су илирске војнике.

Ситула, керамичка посуда, III вијек п.н.е., Музеј града Будве

Врхови ратничких копаља, III вијек п.н.е., Музеј града Будве

Стари записи кажу да је Агрон имао „веће копнене и морске снаге од свих краљева који су прије њега владали Илирима”.

Послије смрти краља Агрона, његов пријесто преузима његова жена Тета или како је Римљани зову „Теута”. Занимљиво је да ми и данас старије жене које поштујемо зовемо именом краљице - тета.

Са друге стране мора, Римљани који сада имају и јаку морнарицу,

крећу у освајања илирских градова и краљевства краљице Тете. Снажни Рим побјеђује Тету у једногодишњем рату и приморава је на покорност. Римљани Илирима забрањују да плове морем и преузимају све трговачке путеве и луке. Као свог савезника постављају илирског војводу Димитрија Хварског, да влада са краљицом Тетом. Моћ краљице је убрзано слабила. Склања се у свој двор у Рисну, у нашој Боки, гдје трагично завршава свој живот.

Керамичка посуда у облику стопала, III вијек п.н.е.
Музеј града Будве

ПРОПАСТ ИЛИРИЈЕ

Римљани настављају своја освајања и ратују са Феничанима из Картагине, моћне државе у сјеверној Африци. Покушавају од њих преузети власт над цијелим Средоземљем, али им не иде добро. Краљ Картагине, војсковођа Ханибал, прелази

Алпе, побјеђује римску војску и замало осваја пријестоницу Рим. У исто вријеме са сјевера Римљане нападају ратници Келти.

Илирски војвода Димитрије види прилику да се осамостали и створи своје ново Илирско краљевство. Започиње Други илирски рат са Римом, који губи послје годину дана борбе и бјежи у Македонију. Илирске војводе бирају новог владара и остају под влашћу Римљана.

Керамичка посуда зооморфног облика III вијек п.н.е., Музеј града Будве

ДРУГИ ВИЈЕК П.Н.Е.

Послије педесет година од Димитријевог рата, посљедњи илирски краљ Генције улази у нови рат против римске окупације. Поражен је код града Скадра и заробљен. Био је то крај ратова. Римљани запосиједају илирске градове, а затим побјеђују Картагину, Македонију, Јелине... Постају господари Средоземља, сјеверне Африке и Хиспаније, како се звала данашња Шпанија.

Мијења се и Римска република. Римљани плаћају друге да ратују за њих а војсковође се богате и постају све моћнији. Приморавају Сенат да донесе нови закон који им омогућава да преузму сву власт. Провинције, укључујући и Будву, насељавају сиромашним Римаљанима из Италије.

Подмитљивост све више нагриза Републику. Богата и моћна мањина влада сиромашном већином уз помоћ мита, војне моћи и политичког утицаја.

Илиро-јелински шлем V вијек п.н.е., Музеј града Будве

ПОСЉЕДЊИ УСТАНАК ИЛИРА

ПРВИ ВИЈЕК П.Н.Е.

Илири нису могли да се помире са својим подређеним положајем. Племена се удружују под вођством војводе Бате и подижу велики четворогодишњи устанак.

Након почетних успјеха Бате, Римљани ипак са тешком муком побјеђују. Цијела илирска територија у унутрашњости Балкана пада у ропство.

Почиње велики грађански рат у Риму. Италици од Рашана и Латина преузимају власт и сви сада постају Римљани. Цезар осваја Француску и Британију, а његов насљедник Октавијан Август постаје први цар Римске империје.

Златне минђуше са ликом Зевса претвореног у орла и дјечака Ганимеда III вијек п.н.е., Музеј града Будве

КЊИГА IV

НАСТАНАК ХРИШЋАНСТВА У РИМСКОМ ЦАРСТВУ

ХРИШЋАНСТВО У РИМУ

У далеком јудејском Витлејему на Блиском истоку, рођен је Емануил, назван Исус Христ, Христос.

Година његовог рођења рачуна се као почетак „нове” или „наше” ере по хришћанском календару који данас користимо.

Исус Христ окупља око себе вјерне пратиоце које назива својим посланицима или, како кажу Јелини, „апостолима”. На свом путу прича народу о једином Богу, о љубави Бога према људима. До појаве Исуса царством су углавном преовлађавала вјеровања у много богова, са различитим моћима и необичним наравима.

Пролазећи градовима, Исус чини чуда и лијечи људе. Прати га народ који тешко подноси ропство

Представа људског лика на дршци бронзане лампе I вијек п.н.е. данас је изложена у Музеју града Будве

под Римљанима, тражећи спас и утјеху. Тада настаје нова вјера у бољи живот - хришћанство, која је добила име управо по Христу.

Због својих проповједи о Богу, гдје је Бог већи од свих царева на земљи и већи од свих дотадашњих богова у које су народи Рима вјеровали, оптужен је од јудејских свештенка за вријеђање римског цара и богохуљење. Римљани су сурово мучили Исуса Христа, а затим га убили разапињањем на крсту. Три дана послје распећа

Исус је, по свједочењу хришћана, поново оживио (васкрснуо) и узнио се у небо. Тиме се потврдило старо пророчанство и божанско поријекло Христа као сина Божијег.

Нову вјеру коју је проповједао Исус, Римљани у почетку нису прихватили. Сматрали су да је преварант који унижава њихове богове. Међутим, апостоли су учење које им је пренио Исус ширили по цијелом свијету.

ПРОГОН ХРИШЋАНА

Римски цареви су често, још за живота себе проглашавали боговима. Иако толерантни према многим источним вјеровањима, осјетили су да народ радо прихвата ново учење и угрожава важност њихове религије, која им је на много начина давала и моћ.

Забрањивали су хришћанство и сурово прогањали хришћане. Упркос прогонима, први Исусови ученици и пратиоци путовали су царством и проповиједали Христово учење о свом Богу.

Поред апостола, људи из свих слојева друштва који су примили хришћанство, тајно су ширили своју вјеру члановима породица, комшијама и људима које су сретали на далеким путовањима.

Будва, као приморски град, често је у својим лукама имала посјетиоце из других римских провинција Средоземља, а који су ширили хришћанство. Угњетавано становништво будванског залеђа било је једно од снажних упоришта за Исусово учење. Још се на простору Будванске ривијере могу видјети стари гробови првих хришћана.

Понекад су римски цареви ловили и убијали хришћане као животиње.

Владари и утицајни Римљани организовали су страшне „свечаности“ за народ у великим аренама, од којих је најпознатији Колосеум у пријестоници Риму. У тим аренама хришћани су бивали растргнути и поједени од лавова наочиглед публике.

Страхујући за свој живот, хришћани су се окупљали и молили Богу у скривеним просторијама „катакомбама“, раштрканим по градовима.

Римски бронзани новчић Цезар Августус из I вијека п.н.е. изложен је у Музеју града Будве

КЊИГА V

ДОБА РАСКОШИ РИМСКОГ ЦАРСТВА У БУДВИ

УТВРЂИВАЊЕ БУДВЕ

Након освајања, земљу Илирију прикључују Риму као „римску провинцију”. Тако ће остати у наредних скоро хиљаду година.

У вријеме доласка римских легија, некадашња Кадмова пријестоница

Будва била је мали градић на обали, са луком и пијацом. На врху данашњег брда Спас налазило се светилиште а сеоски кровови свјетлуцали су по ободу планина.

Острво, на коме је данас Стари град, било је повезано дрвеним мостом са обалом, а у граду је била владарска палата са храмом, окружена каменим зидовима и капијом (пилонима) илирске Будве. Утврђење и зидине су биле упола мање него данашње.

Из овог доба пронађена је Херма, илирски надгробни споменик са представом женског попрсја из I вијека н. е. и данас је у Музеју града Будве

Град је био напуштен, а легионари су одмах почели да праве војни логор за смјештај. Унутар утврђења смјестила се команда, а дрвени мост је окружен дрвеним високим стражарама.

Римљани су користили робове и значајно проширили зидине утврђења на острву. Тако су пилони остали дубоко унутар Старог града, а зидине римског утврђења се протезале све до данашњих капија Будве.

Обезбијеђена је вода у бунару и оспособљена лука за пристанак трговачких и војних бродова. Народ је почео да се досељава око града.

Обалу полако насељавају породице војника, занатлије, трговци и досељеници из свих крајева Римске републике. Старосједиоци су се повукли у унутрашњост. Слава Кадмових Илира у Будви је потпуно утихнула.

Пронађени бронзани ексери из II вијека, управо какви су се користили при изградњи, данас у Музеју града Будве

НОВА РИМСКА ОСВАЈАЊА

Будва се у римским записима овог вијека помиње као „утврђени град римских грађана”. Уложили су много труда и новца да би подигли град сличан онима у Италији и населили угледне грађане који ће управљати провинцијом.

Писци биљеже да су у Будви „...изграђене монументалне грађевине, поплочане улице и снажни бедеми”.

Римски владар Трајан био је познат као велики војсковођа, мудар и моралан човјек, али и као прогонитељ хришћана који су живјели и на будванској обали. У својој намјери да настави даља освајања према истоку, Трајан повећава број војника у Илирији, утврђује страже и групе за контролу путева изнад Будве.

Стаклени амфоркос из II вијека, изложен у Музеју града Будве

Граде се камени римски путеви, звани „магистрале”. Велики број мањих путева спаја главне путеве са изворима воде, хране и других потреба за снабдијевање војске и каравана. Убрзо Трајан креће у велики поход на Дачију. Већи дио Дачије, земље са источне стране Дунава, данас се назива Румунија, или Романија - што значи „римска земља”. Доласком до Дунава, Трајан је направио камени мост као свјетско чудо и прешао са војском преко ријеке.

Освојио је Дачију све до обала Црног мора. Било је то једно од највећих освајања у историји Рима.

Илири, било као римски војници, занатлије или робови, одведени су у великом броју у крвави рат на истоку и нису се вратили. Овим путевима у Илирију долазе и хришћански апостоли Свети Павле и Тит. Илири су лако прихватили хришћанство, као вјеру потлачених.

Велика богатства из освојених територија, шуме, руде, робови, новац... допремали су се у Рим. То се вријеме у римској историји назива „златно доба”.

Римљани су се богатали. Злата је било у изобиљу, па су Римљани чак олакшали положај робовима и забранили њихово убијање. Широм Рима праве се арене, гдје су се одржавале трке коња и гладијаторске борбе, градска купатила и позоришта.

Будва је била на свом врхунцу као римски град. Богати Римљани су долазили да живе у прелијепој Будви и у њој су се дешавале разне светковине.

На пијацама Будве продају се пурпурни пужеви, риба, сушено месо, воће и маслине. Поново се производи и пије вино старих будванских винара...

Моћни римски владари траже још богатства, и крећу у поход против Персијанаца даље на истоку.

Пронађена стаклена боца из II вијека, данас у Музеју града Будве

КОЛОНИЗАЦИЈА РИМЉАНА

ДРУГИ ВИЈЕК

У доба цара Трајана, у Будву се досељавају Римљани из других провинција, авантуристи и разни шпијуни. Број досељеника никад није био велики у односу

на Илире из окружења, али су населили простор много већи од данашње Будве настањујући се и на обронцима планина. У вријеме ратних сукоба склањали су се у утврђење. На брду Спас подизали су римске храмове. Поморци и трговци су долазили у Будву да тргују егзотичним производима.

Град се ширио. Богатством је привлачио чак и неповјерљиве старосједиоце који су живјели по рубовима ривијере.

Камена урна украшена орнаментиком II вијек, Музеј града Будве

ЖИВОТ ИЛИРА У ПРОВИНЦИЈИ

Да не би били побијени и одведени у заробљеништво, Илири су после ратова напустили своје старе утврђене градове. Са народним старјешинама склањају се по околним „жупама” - селима и имањима у залеђу. Камене

сеоске куће су биле скромне, са мало обрадиве земље. Жупани, народне старјешине који су преживјели ратове и прихватили римску власт, нису имали права да подижу своје утврђене градове у залеђу. Управљали су народним пословима и спроводили наређења римских витезова који управљају градом. Организовали су сјече шума, рад на прављењу римских путева, скупљали и плаћали порез императору преко управника гарнизона у Будви.

Порез се давао у маслинама, житу, виновој лози, вину, риби, а имућнији су давали новац. Касније су Илири радили на имањима римских велепосједника за надницу или храну. Они вјештији и храбрији трговали су са Римљанима у лукама у Старом граду. Неки су наставили да се баве гусарењем на туђим бродовима у корист Рима.

Илири који су жељели да живе слободно по својим законима

и обичајима, склонили су се од Римљана у шуме. Да би преживјели, бавили су се пиратеријом, пљачкали села, предграђа и богате караване који су путовали римским магистралама често без војне пратње.

Заробљене војнике у току илирских ратова, као и мјештане који нису успјели побјећи, Римљани су одводили на своја имања. Тамо су их искориштавали за рад на тешким пословима или

Бронзана спатула II вијек, Музеј града Будве

продавали на пијацама, трговима и далеким лукама широм царства. Заробљени су постали робови - слуге без икаквих права, које су господари могли некажњено и убити! Тако су многи добри Илири завршили као веслачи на ратним бродовима или радници у рудницима широм империје.

Незаситим Римљанима сваки нови рат доносио је нове робове и прилику да се богате пљачком освојених територија.

Нису сви робови коришћени за исте послове и нису имали исте услове за живот. Жене и мушкарци који су обављали кућне послове, или они који су захваљујући својим вјештинама и знању били мајстори, учитељи и љекари, живјели су лакше од оних који су обављали најтеже послове. Њихов живот био је јако мучан и кратак. У једном периоду римских освајања, робови су чинили више од пола становништва царства, а у робство су одводили и дјецу!

Стаклени амфорискос II вијек,
Музеј града Будве

Римљани су били веома сурови у кажњавању робова. Премлаћивали би их, мучили, изгладњивали а често их некажњено свирепо убијали. Палили би их, сјекли, бацали дивљим звјерима и гледали њихове муке са уживањем и подсмјехом. Многе робове су као издајнике и разбојнике разапињали на крстове поред пута. Дешавало се да буду ослобођени ропства и врате се својим кућама вољом власника. Власник би роба позвао за свој сто на заједничку вечеру и том приликом му дао

капу слободе коју су Римљани звали „пилеус“, као потврду да је ослобођен. Затим би о својој одлуци обавјестио породицу и градску власт.

Из тог времена остала је готово вјековна нетрпељивост између римских градова у приморју и оних у залеђу гдје су живјели старосједиоци. Рим је тада толико био моћан да поробљени народи нису ни размишљали о побуни.

ЖИВОТ РИМЉАНА У БУДВИ

Римљани су устајали врло рано. Жене су радиле кућне а мушкарци занатске и надничарске послове. Градски трг звани „форум” био је мјесто окупљања Римљана током дана и најживље мјесто у Будви. Нарочито у вријеме празника.

На тргу су се склапали послови, размјењивала разнолика роба, трчало, играло, веселило, наступало, одржавале се свечаности и разговарало о најважнијим питањима.

Будва је била прави римски град. Имала је римску базилику која је уједно била и градска скупштина и судница. Поред ње био је форум као шири простор око главног трга и двориште са разнобојним штандовима.

Керамички крчаг II вијек, Музеј града Будве

ПОРОДИЦА

У римском друштву породица су били сви који живе под истим кровом. Власт над породицом имао је најстарији мушкарац, кога су звали „патер фамилијас”. Најстарији син је након његове смрти насљеђивао имање и власт над породицом. Млађи синови и кћери су углавном одлазили из куће и подизали своје породице. Жене са више од троје дјеце биле су веома поштоване.

Мушкарцима је било забрањено женити неморалне жене, прве рођаке и оне које нису Римљанке, док се удате жене нису смјеле дружити са пријатељицама и излазити без мушкараца.

ХРАНА

Богати Римљани су јели неумјерено, и поносили се необичном припремом хране. На јеловнику су били: печени пауни, роде, папагаји, јегуље, остриге итд.

Керамичка zdjela sa pečatom majstora ili radiionice „Alban (Biјeli)” II вијек, Музеј града Будве

Обавезно су правили разне умаке и неумјерено користили зачине за све обједе, укључујући и намаз од стонога, а највише су вољели дивљач. Сиромашни су се хранили црним хљебом и пшеничном чорбом, понекад усољеном рибом, овчетином и комадима сира.

Јели су ножевима, кашикама и рукама, а гозбе, током којих би лежали на ниским лежаљкама, трајале су сатима, док су их забављали музичари, акробате и плесачице. Вино су увијек

мијешали са водом, а уз сваки оброк пили су здраво и љековито козије млијеко.

ДЈЕЦА

Римљани су се у односу према дјеци у много чему разликовали од људи данашњих времена. У то вријеме дјеца су често умирала усљед болести већ у првим недјељама након рођења, те су због тога Римљани били скоро равнодушни према бебама.

Стаклени амфорискос II вијек,
Музеј града Будве

Тек после одређеног периода, уколико би беба преживјела, *патер фамилиас* га је прихватао као члана породице. Поклањао је дјетету амађију против злих духова, узео би га у наручје и подигао ка небу захваљујући боговима на новом животу.

Дјецу која су била непожељна, рођена деформисана или болесна, остављали би пред прагом породичне куће да их неко узме или да умру од зиме или глади...

ШКОЛОВАЊЕ

Са пуних седам година дјеца су полазила у осмогодишњу школу као и данас. Образовани робови, углавном из јелинских колонија, у школама су их учили јелински језик, писање, рачунање и читање. После осам година школовања, дјевојчице су прекидале школовање и удавале се јак рано за унапријед договорене мужеве, а мушкарци су наставили учити говорништво и политику.

Релефни украс на доњем дијелу
керамичке посуде II вијек, Музеј
града Будве

Коцкице за игру II вијек, Музеј
града Будве

ЗАНАТЛИЈЕ, ВОЈСКА И ТРГОВЦИ

Римљани су доласком на Будванску ривијеру донијели много нових вјештина, занимљивих алата, обичаја али и законе Царства. Илири који су живјели у близини градова, да би трговали, споразумјевали се са

богатим Римљанима или радили послове који су исплативи - почели су да се облаче, понашају и говоре као Римљани. То се у историји назива „романизација”.

У Будви су богати Римљани управљали градским новцем и пословима. Неки су били власници рудника, бродова, имања... Током већег дијела живота, нису радили напорне послове и дане су проводили одмарајући се, уживали су у раскошним гозбама, представама...

Римски сребрни новац Јулија Августа II вијек, Музеј града Будве

Керамичка урна са једном дршком и поклопцем II вијек, Музеј града Будве

Такав живот скоро да је и данас немогуће замислити! Стотине робова, умјетника и занатлија радили су напорно да би они уживали. Њихова раскалашност скоро да није имала границе. Учествовали су у освајањима, грађењу бродова и трговини маслинама и вином и бивали све богатији и снажнији.

Сиромашни Римљани су били ковачи, столари и занатлије, ситни трговци, рибари, а дио њих плаћени војници.

Римски витезови који су командовали војском, били су задужени да успостављају ред и мир по закону Царства на цијелом простору провинције. Имали су страже унутар тврђаве, а на капијама су прегледали ко улази и излази из града. Свакодневно су слали групе војника у обилазак путева. У ратним временима, легионари су се борили са илирским или другим племенима, пиратима и групама разбојника. Некада и међу собом.

Нож за бријање у облику ноге са чизмом II вијек, Музеј града Будве

ЖИВОТ СА СТИЛОМ

ОБЛАЧЕЊЕ

Већина Римљана је живјела скромно и носили су јефтину одјећу прављену од вуне. Богати су носили одјећу од лана или скупочијене свиле.

Као и данас, вољели су да оставе утисак када су изван куће и на јавним наступима.

Тада су облачили најбољу ношњу, а за Римљане је била карактеристична „тога”, дугачко платно које се обавије око тијела, затим се пребацивало преко лијевог рамена тако да је десна рука била слободна. Крајеви тоге су се качили лијепим копчама званим „фибуле”, које можете видјети у Музеју Будве.

Ауциса фибула из II вијека, пронађена у Будви, изложена је у Музеју града Будве

Када напуне седамнаест година и постану пунољетни, дјечаци су свечано добијали мушке бијеле тоге „виралис”. Дјевојке су увијек носиле бијеле тоге, док су удате жене носиле тоге у разним бојама.

Црне тоге су носили у жалости и у судници уколико су оптужени.

Само су цареви смјели носити пурпурне тоге, а државни службеници су као ознаку царске службе имали уочљиви пурпурни поруб на својим тогама.

У Будви су постојале мале радионице за мљевање ријетких пужева „волки” у циљу прављења царске пурпурне боје.

ЉУБИМЦИ

Римљани су често имали необичне кућне љубимце. Осим паса и мачака, имали су чапље, фламингосе, паунове, змије, козе. Много су их вољели, сахрањивали су се са њима, па чак наручивали пјесме и стихове у њихову част.

Украсна фигурина са ликом лава од ћилибара из II вијека, може се видјети у Музеју града Будве

ЗЛАТНО ДОБА ЦАРСТВА

УЖИВАЊЕ

Римљани су уживали у дуготрајним забавама и у храни, у тркама коња, крвавим борбама гладијатора, позоришним представама, умјетности, играма са лоптом...

Највише су проводили вријеме уживајући у јавним купатилима. Тамо су се дружили, одмарали и купали.

Увече су богати Римљани имали велике гозбе на којима су неумјерено јели.

ПРАЗНИЦИ

Римски грађани су сматрали да је петак посебан дан и посвећивали га љубави.

Сунчани сат II вијек, Музеј града Будве

На децембарским прославама, које су звали „Сатурналије” по богу пољопрвреде Сатурну, робови и њихови господари су мијењали улоге. Робови су тим данима уживали као господари, а Римљани су их служили.

ОДРЖАВАЊЕ ХИГИЈЕНЕ

Иако су унутар зидина стражарили војници, градови су били препуни просјака и притајених разбојника на улицама.

Улице су биле веома прљаве и бучне. Мада су имали канализацију, водовод и јавне тоалете, руке су ријетко прали. Заразне болести су биле присутне и међу племићима.

Зубе су прали сољу и људским урином, а често су се лијечили прахом од жабљих костију, пепелом од чељусти дивље свиње итд...

ВЕЛИКО ГРАДИЛИШТЕ

Како се царство богатило, много се и градило у Будви. Поред Старог града, постојала су и друга насеља изван војних утврђења. Подизала су се највише око рудника, лука, важних вјерских центара, или укратко - градило се гдје год је могло што да се заради.

Будва се развијала плански, са добро изграђеним уличним мрежама и трговима.

Градиле су се нове куће за живот, од великих до малих. Оне веће куће, виле, градили су богати трговци. Отварале су се продавнице за продају разне робе, свакакве занатске радионице, киосци брзе хране на римски начин, јавна купатила за одржавање личне хигијене и дружење, храмови и споменици.

Стаклени балзамијум антропоморфног облика II вијек, Музеј града Будве

Изван града ничу гостионице и коначишта за људе који се задржавају у Будви, највише за морнаре, трговачке путнике и караване који су путовали царским магистралама и друмовима.

Тамо гдје је било простора, највише на пијачним трговима гдје су се окупљали људи, широм Римског царства подизала су се углавном отворена позоришта и амфитеатри за забаву. Ту су наступали глумци, мађионичари и борци жељни новца и славе.

Гладијатори су најчешће били локални робови. Борили су се међусобно или са дивљим животињама.

Неки градови су имали „циркус” - стазу за трке коња са мјестима за публику. Будва можда није имала циркус, али је сигурно да су на пространим пољима одржаване омиљене трке. Будући истраживачи ће нам употпунити слику живота у том периоду.

Декоративна архитектонска пластика, фрагмент капитета II вијек, Музеј града Будве

Управа града Будве је за потребе јавног живота изградила неколико веома важних објеката. То су били велика вила (Villa Urbana), највјероватније за потребе управника града, затим вјерски храм за потребе становника, као и раније поменуто градско купатило звано „римска терма”.

Остатке неких од римских грађевина можемо видјети и данас изложене у Старом граду или градском музеју.

ЧЕСМА

У римској Будви било је доста техничких рјешења која су олакшавала живот, а која се никада раније нису видјела у Илирији. То су на примјер дуги водоводи састављени од керамичких цијеви, терме и градске чесме за пиће. Остаци једне такве камене чесме у Будви су сачувани и прије неког времена изложени у Старом граду.

Пехар, керамичка посуда танких зидова II вијек, Музеј града Будве

Стаклени крчаг II вијек, Музеј града Будве

Остаци римске камене чесме у Старом граду Будве

ГРАДСКА КУЋА

Богати Римљани су на својим имањима широм ривијере градили луксузне „виле”, камене куће.

Кровови вила су обично били покривени глиненим, каменим или дрвеним плочама и гранчицама.

Ове простране правоугаоне грађевине су имале један или два спрата, неколико соба за различиту намјену, хол, ходнике, трпезарију која се звала „триклинијум”, кухињу... Неке виле су биле окружене украшеним двориштем.

Виле су биле врло велике и луксузне. За загријавање зими палиле су се ватре на металним постољима или су виле имале луксузно подно гријање испод

Релефна представа људског лика
II вијек, Музеј града Будве

трпезарије. Богатије виле су имале приватна мала купатила (терме), слична модерном парном купатилу. Добро очувани остаци једног подног гријања пронађени су у Будви, недалеко од главног улаза у Стари град. Још увијек се не зна колико је таквих вила било на Будванској ривијери.

Прозори су обично имали само решетке, јер је стакло било врло скупо и ријетко. Богати Римљани на југу, западу и у средишњим

дјеловима некадашње Илирије, градили су куће у римском стилу, украшене са много стубова. Такође су вољели имати предивне баште изван својих домова.

Даље на сјеверу, у унутрашњости и у руралном подручју римске провинције Илирикум, углавном су се градиле скромније куће у старом илирском стилу, највише зато што су биле пуно јефтиније за градњу и одржавање.

Декоративна архитектонска
пластика, фрагмент капитета II
вијек, Музеј града Будве

Остаци стубова и греде виле урбане у Старом граду Будве

Зидови богатих вила су били дивно осликани, а подови прекривени мозаицима, неријетко велике умјетничке вриједности.

Остаци веома пажљиво обрађених и луксузних стубова виле, градске куће у Будви, налазе се, нажалост, само у дјеловима као експонати на тргу испред Старог града гдје су нађени. Неки дјелови су изложени и у нашем градском музеју.

Цртеж затрпаних темеља виле урбане испод хотела Авала, поред Старог града Будве

УКРАШАВАЊЕ МОЗАИКОМ

Римљани су вољели да украшавају своје домове. Имали су слике на зидовима, а један од статусних симбола у друштву и показатељ богатства био је и лијеп мозаички под у кући, нарочито у загријаној трпезарији (триклинијуму) јер су у њој, по правилу, боравили гости.

У првом вијеку су били популарни црно-бијели мозаици, слични нашем будванском који се може видјети у Музеју. Касније се раде и у бојама, слично оним нађеним у базилици и у Петровцу.

Најчешће су коришћене бијела, црна, наранџаста, жута, крем, сива и плава боја камена са будванских плажа. Зелена боја се правила од стакла и била је јако ријетка, а црвена се правила од керамике.

Жижак, свјетиљка са представом крилатог лава II вијек, Музеј града Будве

На мозаицима су приказиване слике богова, змијокоса Медуза, Орфеј који свира харфу, Венера која се купа, годишња доба, геометријски мотиви, животиње.

У трпезаријама је било популарно имати мотив Дионија који јаше тигра, а у купатилима су биле заступљене представе морског бога Нептуна, затим рибе и морска створења. Велике градске куће и сеоске виле обично су имале више

лијепих и скупих мозаика, чак по подовима и зидовима соба и ходника.

Градска кућа (на римском језику вила урбана) у ствари је била кућа али и простор са више помоћних зграда чији је облик и садржај био познат још у доба најстаријег Рима. У тако уређеном простору живјеле су најугледније и богате породице. Ући у такву кућу и данас би био нарочит доживљај.

Остаци римског мозаика са морским змајем, Музеј града Будве у Старом граду

РИМСКА ТЕРМА

Поред храма и тргова, Будвани су се окупљали и у градском купатилу (терми) које је изграђено у непосредној близини храма.

Богати Римљани су углавном имали приватна купатила у својим

вилама, али су вољели да долазе у јавна купатила да би уживали у разним програмима, били виђени од народа и састајали се са угледним људима и пословним партнерима. Римљанима је била важна чистоћа тијела. Одлазак у јавна купатила је био дио свакодневице а понекад и законска обавеза, уколико то процјени управник града. Купатила су имала унутар објекта изграђене сауне, базене, теретане и вјежбалишта.

Некадашња популарна „турска” купатила и данашњи „спа центри” су направљени умногоме по узор на римска. Зидови купатила, подови и базени били су богато украшени мозаицима и сликама разних римских богова и морских створења.

У тим просторима све је било подређено уживању. Током купања организовани су различити занимљиви садржаји за посјетиоце.

Акробате су приказивале вјештине, умјетници своја умјетничка дјела, политичари држали говоре, богаташи организовали забаве, а огладњели посјетиоци могли су купити и „брзе оброке”, слично данашњим сендвичима, пецивима...

Терме су обично грађене на врло ријетким топлим природним изворима воде, или је вода прије пуштања догријавана ван објекта.

Керамички балзамаријуми II вијек, Музеј града Будве

ПРОТОКОЛ КУПАЊА У ТЕРМИ

Већи градови у Римском царству имали су посебна купатила за мушкарце и посебна купатила за жене.

У Будви и сличним мањим мјестима коришћен је исти објект за купање, али су се мушкарци и жене купали у различито вријеме. Жене су имале раније и „чистије”

термине, а мушкарци касније и дуже.

Посјетиоци купатила обично би долазили у пратњи свог роба који би му помагао око купања. Прво би ушли у свлачионицу и скинули се потпуно голи.

Многи су жељели да вјежбају прије купања, да би се додатно ознојили и ојачали мишиће. То би чинили у посебној сали за вјежбање.

Стригилис, алат за скидање прљавштине са коже II вијек, Музеј града Будве

Затим би отишли у „топлу собу” (тепидаријуму). Тамо би се одмарали од напорног вјежбања и масирали да би им се опустили мишићи. При масажи су се увијек премазивали љековитим биљним уљем, које би им улазило у поре топле коже.

Након масаже и одмора, посјетиоци би прелазили у „врућу собу” (калдаријум). Врућа соба је загријавана посебним пећима изграђеним изван купатила.

Ту су се добро презнојавали, а занимљиво је да су их њихови робови повремено шибали лаганим прућем, и тиме би убрзали рад капилара свог господара.

Сљедеће на реду је било „стругање науљене коже”. Уз помоћ алата „стригилис” који може да се види у поставци Музеја Будве, робови су стругали и скидали прљавштину са коже свог господара.

Сидонска боца II вијек, Музеј града Будве

Цртеж темеља римске терме под земљом, заштићене испод Трга од цркава у Старом граду Будве

Остругана кожа омогућавала је порам да лакше дишу и да кожа сачува своју мекоћу и сјај. Занимљиво је да се тај састругани материјал, уколико је власник коже био популарни гладијатор, продавао врло скупо његовим обожаваоцима.

На крају протокола у купатилу, посјетиоци су се купали у великом базену „хладне собе” (фригидаријуму) да би се овај пут скупиле поре на кожи.

Улазак у терме је био јако јефтин, а за вријеме великих празника проглашавано је бесплатно купање на радост становника.

Будванска терма, тачније њени остаци, налази се укопана испод Трга од цркава у Будви и не може се видјети са шеталишта. Заштићена чека боља времена да буде уређена и изложена пред многобројним посјетиоцима Будве.

Боца од разнобојног стакла II вијек, Музеј града Будве

ВЈЕРСКИ ОБИЧАЈИ РИМЉАНА

Римљани су добро познавали илирске богове и моћи које су им приписивали старосједиоци. Поред обожавања римских богова, са трговцима и војском из других дјелова великог царства дошло је обожавање богова народа Африке и Далеког истока.

За старосједиоце су та божанства била веома мистериозна и непозната, као на примјер богиња Изиде из Египта или Митра из Персије, данашње територије Ирана.

И хришћанска вјера, која и данас преовлађује Европом, дошла је у наше крајеве из Мале Азије и Јудеје. Временом је потиснула стару илирску и римску религију и постала званична и призната религија Римског царства.

Бронзана фигура богиње
Викторије I вијек, Музеј града
Будве

Остаци римског жртвеника у Старом граду Будве

Римљани су правили мале и велике вјерске храмове широм некадашње Илирије. Сеоски храмови су грађени крај значајних путева, или на врху брда - као на брду Спас изнад Будве.

Градови су се ширили и окупљали око старих храмова. Тако је било и у Будви. Обично су на темељима илирских храмова подизани римски а касније и хришћански. Стари писци помињу много вјерских храмова нарочито на

брду Спас, али нажалост њихови трагови нису сачувани. И на острву на коме је данашњи Стари град, највероватније је на темељима древног храма подигнут римски храм, а затим и базилика у Будви.

У центру римских храмова је био постављен камени жртвеник, а на њему статуа римског бога коме је храм посвећен. У близини жртвеника је био простор за паљење ватре, мали базен са водом - или бунар, као у Будви.

Стаклени лакримаријуми II вијек, Музеј града Будве

Ћилибарски прстен II вијек, Музеј града Будве

Храмови су обично у близини имали вјерске продавнице, сувенирске радње, а постојао је и смјештај за посјетиоце из далека. Били су слични данашњим манастирима. Храмови који су се градили ван градова, често су били окружени каменим зидом ради одбране од лопова и уласка животиња. У народу су, поред свештеника, веома поштоване римске монахиње „весталке”, које су се завјетовале да се неће удавати и имати дјецу. Богати Будвани су имали

мале жртвенике и молили се у својим кућама. Данас у Старом граду Будве постоје остаци каменог жртвеника, на коме су се боговима приносле „жртве вина”, сипало се вино на камену плочу, жито или маслиново уље. Иако су били сурови, Римљани нису жртвовали људе у храмовима, као што су то често радили народи тог времена. Занимљиво је да су жене у Римском царству, као ритуал, у малим стакленим бочицама скупљале своје сузе као и Египћани.

Керамичка посуда са флоралним украсом и отиском прста II вијек, Музеј града Будве

Посуда од млијечно бијелог стакла II вијек, Музеј града Будве

САХРАНА РИМЉАНА

Гробље богатијих Римљана у Будви, називано и „град мртвих” (некрополис), пронађено је испред главне капије Старог града, у близини хотела „Авала” и „Могрен”. Овдје су сахрањивани Будвани још из давних времена

Илира, па све до раног средњег вијека. На том простору је током земљотреса 1979. године пронађено право богатство предмета из разних времена.

Римљани су имали необичне обичаје током сахране. Окупљали су се око покојникове постеље, давали му посљедњи пољубац у уста задржавши му дах прије смрти, дозивали га да оживи. Затим би му затварали очи новчићем, да би отишао на онај свијет без брига.

Стаклена у каменој урни II вијек,
Музеј града Будве

Поворка која је пратила покојника била је под маскама и један је имитирао умрлог, носећи његову маску и одјело. У поворци су ходале плаћене жене нарикаче, које су жалиле за умрлим. Родбина је носила црне тоге у знак жалости. Сиромашни Римљани су се сахрањивали ноћу, да се не би видјело да немају новца за посмртну поворку, и сахрањивали су се поред путева. Римљани су своје покојнике углавном палили ван насељених мјеста.

Када поворка дође до мјеста за спаљивање, отварали су му поново очи, да би се суочио са „оностраним”.

Угледним покојницима су током паљења пуштали птицу у небо, најчешће орла или голуба, јер су вјеровали да птица носи душу покојника. Затим су pepeo стављали у стаклене или камене посуде, зване „урне”, и потом полагали у гробно мјесто.

Стела са натписом, попрсјем и украсима, камени надгробни споменик II вијек, Музеј града Будве

У гробовима испред Старог града, којих има око пет стотина, пронађено је много златног и сребрног накита, разне посуде, стакла, керамика и оружје које су ожалашћени полагали у гробове покојника.

У некрополи је после земљотреса пронађена најважнија и најбогатија колекција стакла из римског периода која се може видјети у Музеју Будве.

Данас, поред остатака зидова некрополе из римског периода, у средишту гробља истиче се камени надгробни споменик са натписом, висок више од једног метра. Назива се „стела“, украшена је каменим вијенцима лишћа, цвијећа и главама овнова.

Нажалост, надгробни споменик није довољно заштићен и уређен на најбољи могући начин, иако показује како су Будвани у то доба придавали значај заградном животу.

Стаклена урна II вијек,
Музеј града Будве

Остаци римске некрополе испред главног улаза у Стари град Будве

КЊИГА VI

СЛАБЉЕЊЕ РИМСКЕ ИМПЕРИЈЕ

ТРИЈУМФ ЦАРСКЕ БРАЋЕ

У ово вријеме царска титула се није преносила синовима, већ је владар усвајао по свом мишљењу најспособнијег мушкарца у царству за свог насљедника. Тако је и цар Антоније Пије усвојио синове Марка Аурелија и Луција.

Након његове смрти у данашњем Бечу, њих двојица осам година заједно владају као цареви Рима.

Цар Луције Вер у свом ратном походу на исток побјеђује Јермене и са братом Марком Аурелијем прославља у римској пријестоници побједу великом парадом, која се називала „тријумф”.

Међутим, са Далеког истока војници, осим побједе, доносе у Рим и опасну заразну болест - кугу!

СТРАШНА ЕПИДЕМИЈА КУГЕ

Наредних десет година на простору царства од куге је умрло више од шест милиона људи, а страшну судбину није избјегао ни сам цар Луције. Страх од болести и велико сиромаштво приморали су Римљане да напусте зидине Будве и населе се у околним селима.

Марко Аурелије наставља да влада сам. Источне и сјеверне границе царства нападају погранична племена и народи. На сјеверу Марко потискује непријатеље и креће у поход на исток.

Међутим, под непознатим околностима изненада умире у Сирмијуму, данашњој Сремској Митровици, чиме се завршава период познат као владавина „пет добрих царева”.

РАСКАЛАШНИ ИМПЕРАТОРИ

Насљеђује га малољетни син Комод. Марко Аурелије је први цар кога је наслиједио потомак. Многи историчари сматрају да тим чином почиње пропаст Римског царства. По свједочењу савременика, цара Комода

није интересовало управљање царством, Сенат је назвао „Комодов срећни сенат”, живио је раскалашно и неодговорно, понижавајући поданике и неумјерено трошећи новац на забаве и гладијаторске борбе.

Један од рвача, његов слуга, удавио је цара Комода у кади. Послије његове смрти, Сенат је Комода прогласио за јавног непријатеља Римског царства и забранио сјећање на њега.

ГРАЂАНСКИ РАТОВИ

Од тада су велика криза и четворогодишњи грађански рат потресали царство. Тај период је у историји Рима познат као „године пет царева”. Први цар је владао само деведесет дана. Убила га је царска гарда (преторијанци)

јер су били незадовољни малим платама. Сједећи цар је купио пријесто од преторијанаца а Сенат је био приморан да га прихвати за цара, што је изазвало велико незадовољство у народу и војсци. Генерал Септимије Север је подигао своје легије, поразио остале генерале који су се прогласили царевима и коначно присилио преторијанце да га прихвате за владара. Убивши Сулпицијана, успоставио је своју владарску династију.

Поглед на Стари град Будву

КАРАКАЛОВ ПРОГЛАС

ТРЕЋИ ВИЈЕК

У трећем вијеку поново почиње прогон хришћана. Цара Севера насљеђују два сина, али Каракала убија брата након двогодишње заједничке власти. Убија и све

политичке противнике, чак и своју жену и дјецу. Води неуспјешне ратове на истоку. Законом цара Каракала сви слободни становници царства су постали „грађани Рима” и морали су да плаћају порез. Цара Каракала убија његов тјелохранитељ, а Римско царство још дубље тоне у пропаст. Нови владари су били порочни, слаби, неуки, а очигледан је пораст утицаја њихових мајки на владарске одлуке, што је била ипак својеврсна новина за Рим.

Пронађени сребрни римски новац III вијек, можете га видјети у Музеју града Будве

ВАРВАРИ ПОСТАЈУ ЦАРЕВИ РИМА

Слаби цареви су губили ратове и непријатељи су често угрожавали саму пријестоницу. Преторијанци први пут у историји царства проглашавају потомка некадашњег „варварина” за цара и тај војнички цар Максимин никада није крочио у римску

пријестоницу. Убијен је завјером племства, а на пријесто Рима долази Илир Дације, први цар који ће бити убијен у току битке. Цар Ливиније „Срећни” послје тешког пораза од Персијанаца бива дуго понижаван и на крају убијен.

Диоклецијана, родом из далматинског града Солина, сина роба и илирског сељака, војска проглашава царем. Он укида Далмацију и умјесто ње успоставља провинцију Превалис.

ГЕНЕРАЛ СВЕТИ ЂОРЂЕ

Диоклецијан се сурово и дивље обрачунава са хришћанима. За вријеме његове власти убијен је један од најугледнијих војсковођа царства, данашњи светитељ хришћанства Свети Ђорђе. Диоклецијан је сматрао да је

царство сувише велико да би се њиме могло добро владати.

Царским декретом први пут се дијели Римско царство и уводи систем владавине четири цара. Најважније одлуке за читаво Царство доносиле су се међусобним договором. Четири сувладара су, како то нажалост обично бива, на крају заратили међусобно.

Бронзани римски новац из III вијека, пронађен и изложен у Музеју града Будве

КЊИГА VII

КОНСТАНТИНОВ РИМ

НОВА СЛАВА ЦАРСТВА

Као побједник из грађанских ратова излази Константин, рођен у данашњем Нишу, и постаје цар. Својом моћном војском осваја све некадашње територије и Рим поново постаје велико и моћно царство! Мијења се начин

владања, а наш простор постаје префектура Илирик са сједиштем у Дукљи, поред данашње Подгорице.

Због све чешћих напада на град Рим од других народа, али и чињенице да се највећи промет и богатство помјерило на исток царства, цар Константин гради пријестоницу Нови Рим или Константинопољ, на мјесту данашњег Истанбула. Ми смо га звали Цариград. Богати Римљани га насељавају у сљедећем вијеку.

Фибула или копча за римске тоге из IV вијека, пронађена је у Будви и може се видјети у Музеју града Будве

МИЛАНСКИ ЕДИКТ

Један од највећих владара свих времена цар Константин доноси у данашњем Милану у Италији „Милански едикт”, којим изједначава религије у царству и омогућава хришћанима слободно исповједање вјере.

Хришћанство постаје јако популарно. Многи Римљани постају хришћани, а некадашњи римски храмови се претварају у ранохришћанске храмове - базилике. Царство продужава своје постојање а Константин постаје први хришћански цар.

Цар и његова мајка Јелена, која је пронашла крст на ком је Христос био разапет у Јеруслиму, проглашени су од стране хришћана за светитеље.

СЕОСКА КУЋА У ПЕТРОВЦУ

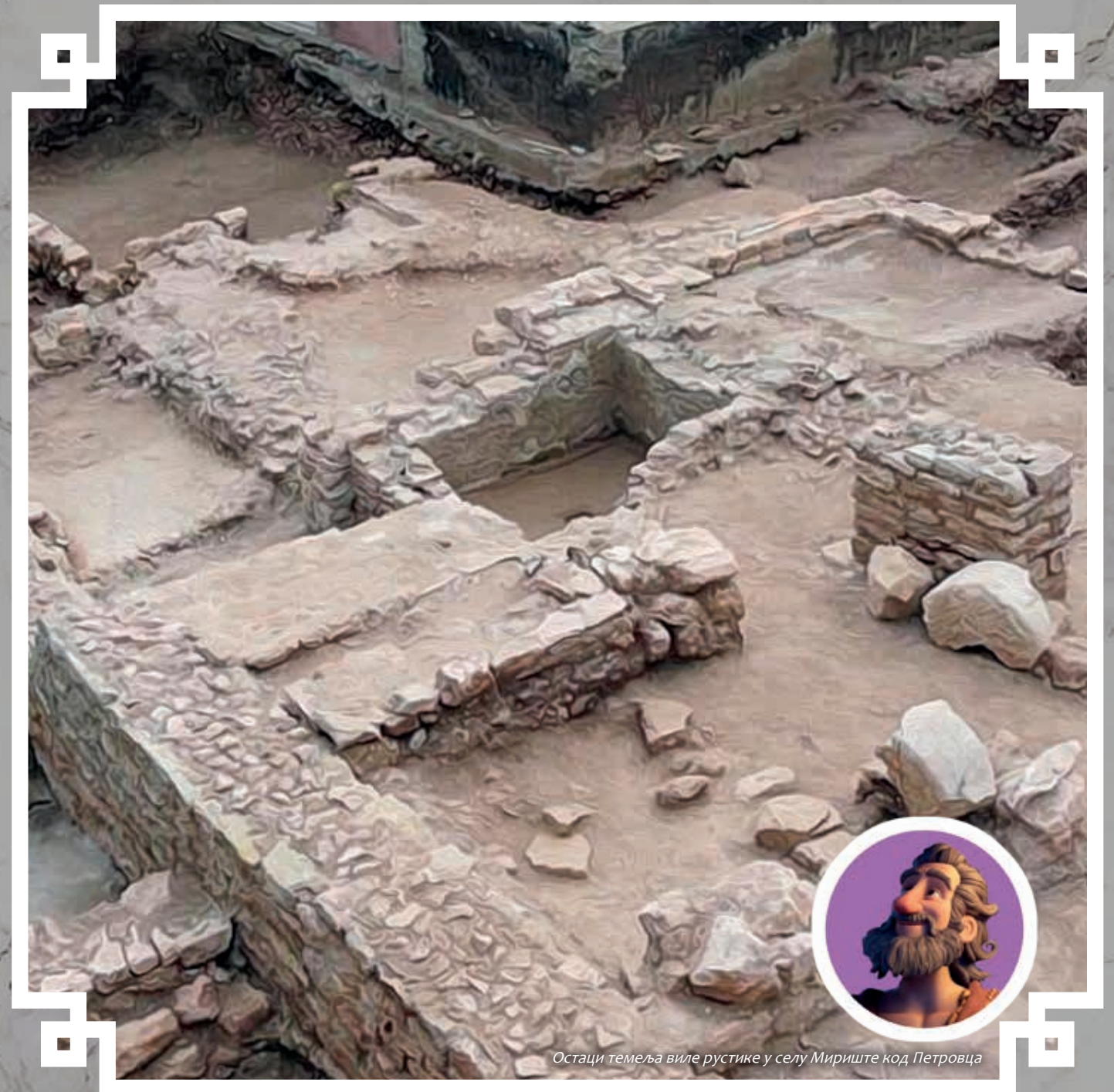
И у доба цара Констанина главно окупљање Римљана, као и дешавања на Будванској ривијери, одвијала су се на градском тргу унутар зидова Старог града.

На обронцима паштровских планина богати Римљани подижу

пољопривредна имања и граде куће за свој луксузни живот.

Средиште ових посједа чиниле су сеоске виле на латинском зване „виле рустике”. Ту су живјели власници, док су у околним објектима живјели робови и животиње. На домаћинствима се гајило грозђе, маслине и жито, а у неким крајевима ривијере вадил се риба из мора, спремала дрвена грађа и обрађивао камен за градилишта.

Бронзане копче за одјела из IV вијека, изложене у Музеју града Будве

Остаци темеља виле рустике у селу Мириште код Петровца

У мјесту Мириште код данашњег Петровца, откривени су остаци једне такве римске виле.

Видљиви су остаци купатила, простора за пријем гостију са прелијепим мозаиком који је недавно обновљен, и неколико других помоћних просторија. Смјештај за робове и раднике на фарми није био много бољи од штала, а неријетко је био и гори. Претпоставља се да је вила рустика имала три нивоа.

По старим записима у сеоској вили римског времена постојали су подруми који су служили као магацин или мала болница, а некад су коришћени као затвор.

Током петог вијека, у вили рустици на Миришту замро је активни живот. Још не знамо зашто. Вјероватно је имање опустошено и опљачкано у једном ратном вихору а Римљани су, уплашени за своје животе, напустили посјед.

Или се можда власник једноставно преселио у Цариград, у потрази за већим богатством.

Прошло је доста времена до поновног враћања животу на фарми. Претпоставља се да су се потомци старих власника вратили на своје имање. Ко год да је преузео вилу рустику, каснији власници су промијенили намјену газдинства.

Овај пут су се посветили производњи маслина, уља и других сличних производа који

су се успјешно могли производити на фарми, а и традиција гајења квалитетних маслина на ривијери постојала је од давнина. На локалитету Мириште археолози су пронашли мјеста за складиштење маслина као и остатке млина за мљење маслина из каснијег периода.

Ово су вриједни проналасци који свједоче о животу становништва Будванске ривијере прије готово вијек и по.

ВЕЉА МАСЛИНА

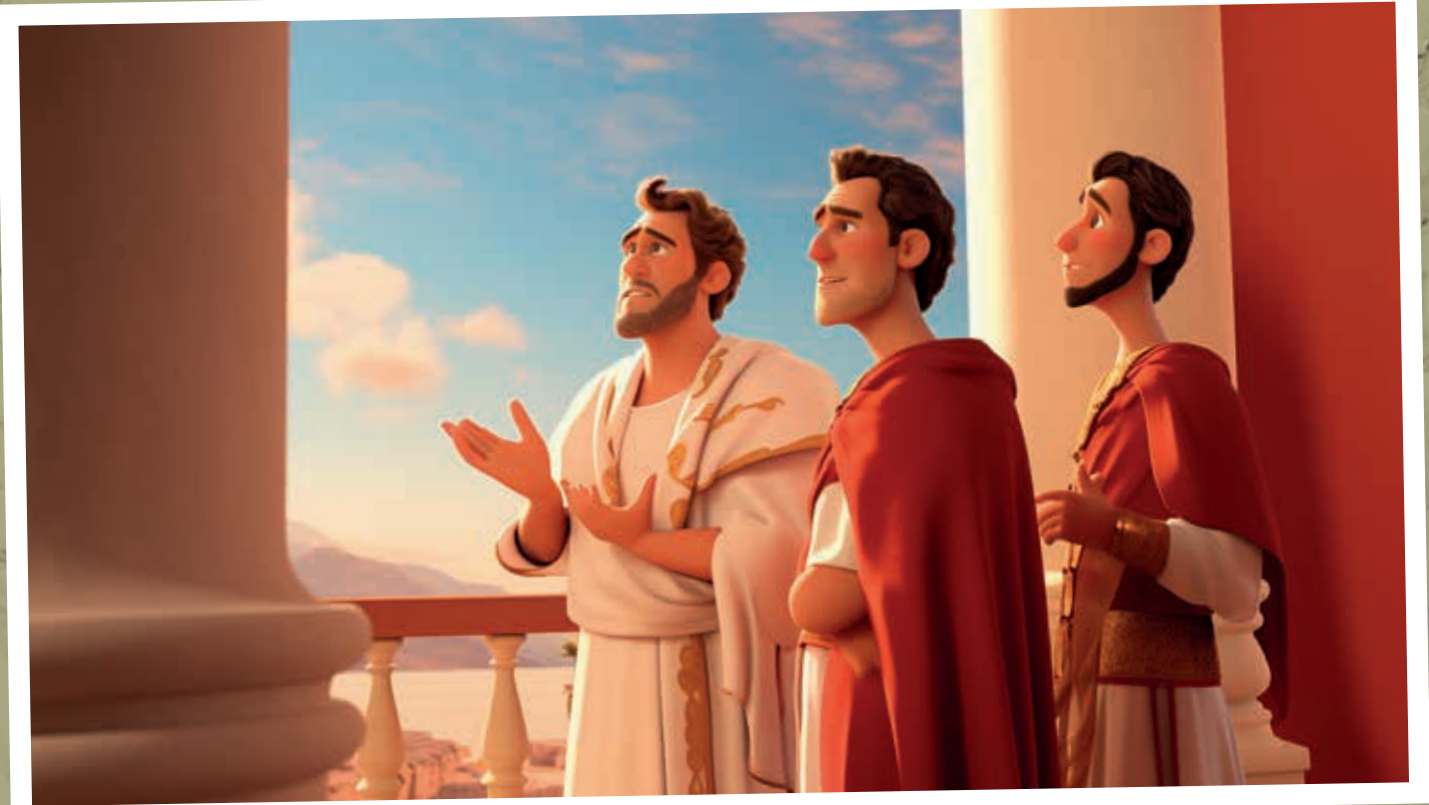

Једна од најважнијих пољопривредних дјелатности на Будванској ривијери била је узгој и берба маслина. Ова љековита и укусна биљка својим плодовима је и данас на високој цијени на свјетском тржишту.

Постојале су велике плантаже још док су стари колонисти из Тебе, а касније и Илири, трговали маслиновим уљем широм Средоземља.

На простору Будве постоји неколико веома старих маслина, које су засађене још прије освајања Римљана. Најпознатија је „Веља маслина”, висока око десет метара. Налази се у Ивановићима и стара је више од двије хиљаде година, а још увијек рађа плодове.

Из овог периода пронађен је бронзани прстен који је и кључ из IV вијека и изложен је у Музеју града Будве

УЉЕПШАВАЊЕ ПРОСТОРА

Римљани су вољели луксуз и умјетност.

Своје ходнике и собе су украшавали бојама и каменчићима, скулптурама и ријетким тканинама. Зид је био

обојен углавном нијансама црвене боје и често украшен разним лијепим сликама.

Прелијепе мозаике, у зависности од свог богатства, Римљани су постављали по подовима својих гостинских соба, купатила и малих светилишта.

Мозаици на поду виле прављени су од обојених каменчића са оближњих плажа и представљају права ремек-дјела.

Својом љепотом мозаици свједоче о луксузу и богатству власника раскошне виле, али и о вјештини мајстора који су их правили.

Колико је религија у Риму била важна, показује и то што су у оквиру имања Римљани подизали породичне храмове за обављање молитви и обреда.

Виле нису биле једини објекат на посједу. Око њих је било и других сеоских зграда.

Ту су биле радионице, спремишта за жито, за маслине и вино, затим штале за тркачке коње којима су се власници поносили, као и помоћни објекти за живину и стоку.

На Миришту поред Петровца на Будванској ривијери, пронађени су остаци богато украшеног подног мозаика са цвјетним детаљима.

Остаци мозаика виле рустике у селу Мириште код Петровца

КЊИГА VIII

ПОДЈЕЛА РИМСКОГ ЦАРСТВА И БУДВА НА ГРАНИЦИ

ПОДЈЕЛА ЦАРСТВА

Послије смрти цара Константина, још неколико царева је владало нестабилним Римским царством. Цар Теодосије био је посљедњи владар јединственог царства. Он за вријеме своје владавине дијели царство на Источно и Западно. По

дио царства даје својим синовима Хонорију и Аркадију на управљање. Хонорије је постао цар Западног а Аркадије Источног царства, које ћемо звати од сада РOMEЈА. Након ове подјеле Будванска ривијера припала је РOMEЈИ.

ПЕТИ ВИЈЕК

Моћно племе Готи, које су стари Римљани сматрали варварским народом, у овом вијеку продире кроз сјеверне границе царства.

Наруквица из IV вијека, изложена у Музеју града Будве

СЛОМ ЗАПАДНОГ ЦАРСТВА

Готи пљачкају богате градове Италије и некадашње Илирије, а Будвани се пред освајачима склањају у паштровске планине. Цар под притиском сели пријестоницу у град Равену и Римска војска потпуно напушта сјеверне границе.

Ускоро и Хуни са истока предвођени Атилом „Бичем Божијим” упадају у илирске крајеве и освајају их све до Сирмијума на југу, а на западу све до сјевера данашње Италије.

Један од војсковођа Западног царства, поријеклом Гот, подржан плаћеним Готима из римских легија, осваја пријестоницу Равену и проглашава себе за цара. Тако је заувјек пропало Западно римско царство.

Бронзани прстен V вијек, Музеј града Будве

ХРИШЋАНСКА БАЗИЛИКА

Град Венеција се одбранио од Гота и постао савезник РOMEЈСКОГ царства на истоку. Пропаст Западног царства донијела је многе невоље Римљанима на тлу Италије и они се масовно исељавају у рOMEЈСКЕ градове на источној обали Јадранског мора.

Будва остаје утврђени град са снажном војном посадом. Наши преци живјели су у залеђини ривијере по жупама, око Будве, као поданици источног рOMEЈСКОГ цара.

У вријеме цара Зенона и цара Анастасија, у Будви је изграђена ранохришћанска базилика највјероватније на темељима старог римског храма. Слична је дукљанској базилици изграђеној у том периоду.

Фрагмент парпетне плоче из базилике V вијек, Музеј града Будве

Остаци темеља ранохришћанске базилике у Старом граду Будве

У том периоду гради се и хришћански манастир на рту посвећен Богородици, са црквом Свете Марије од Анђела. Данас је на њеним темељима подигнута црква Рођења Светог Ивана Крститеља.

Било је много других храмова у околини, највише на брдима око Будве. Брдо Спас је, по свједочењу будванских хроничара, по броју храмова представљало неку врсту будванске Свете горе.

Подигнути храм у Старом граду био је велики за то вријеме. Пронађени остаци стубова, као и дјелови мозаичког пода, својом љепотом у вјештини израде потврђују да је Будва у овом вијеку била значајан вјерски центар на простору јужног Јадрана.

Као град на граници ромејске провинције Превалис, Будва је у вријеме настанка храма била изложена честим нападима локалних гусара и пљачкаша.

Рељефни камени фрагмент из базилике V вијек, Музеј града Будве

МОЗАИК БАЗИЛИКЕ

Након пропасти Западног царства ратници из окружења све чешће угрожавају границе Ромеје. У Будви су ти напади најчешће резултирали рушењем, паљењем и уништавањем базилике.

Под ове ранохришћанске грађевине био је у потпуности

покривен мозаиком. На њему се поред украсних геометријских поља са хришћанским симболима, виде прикази птица, украсни апстрактни и цвјетни детаљи.

Подни мозаик базилике је израђен коцкицама од разнобојног мермера, стакла, кречњака, камена и опеке. Претпоставља се да је карактеристични зелени камен донесен са бечићких обала.

БУНАР БАЗИЛИКЕ

Мозаик је рађен у посебној техници, постављањем крупнијих коцкица приближних величина. И данас се виде остаци ранохришћанског храма, и то су уједно трагови најстарије вјерске грађевине у Старом граду Будве.

Базилика је, иако се налазила на острву, унутар молитвеног простора имала бунар питке воде. Бунар се поред снабдијевања водом манастирског комплекса који је подигнут око базилике, користио највише за вјерске обреде. У то вријеме, као и данас, вода се користила за многе вјерске обреде.

Током више од три стотине година свог постојања, базилика је више пута подизана из пепела.

Фибула са представом голубица V вијек, Музеј града Будве

Капител из базилике V вијек, Музеј града Будве

Цртеж остатака темеља ранохришћанске базилике са мозаицима у Старом граду Будве

КЪИГА ІХ

ЗЕМЪОТРЕС УНИШТАВА БУДВУ

ВЕЛИКИ ЗЕМЉОТРЕС

ШЕСТИ ВИЈЕК

У шестом вијеку десили су се многи занимљиви али и страшни догађаји. На далеком сјеверу у Великој Британији, настала је легенда о краљу Артуру и његовом чудесном мачу Екスカлибуру, необичним путовањима и борби

витезова за пријесто. На југу је рођен Мухамед, оснивач и проповједник нове велике свјетске религије - ислама. Престали су ратови и немирна времена су прошла, а период мира доносио је нову наду становницима.

Будвом се отварају нове занатске радионице и трговина поново цвјета. Нажалост, Будву у овом вијеку погађа велики земљотрес. Послије краткотрајног мирног периода и развоја града, Будванска ривијера поново доживљава трагичну судбину.

Остаци кровног украса базилике из VI вијека, може се видјети у Музеју града Будве

РАЗОРЕНА БУДВА

Земљотрес је оставио страшне посљедице. Стари утврђени град поново је доживио разарање. Све оне палате, споменици, зидине, храмови и куће до темеља су уништени. Град након земљотреса остаје пуст. Многи су отишли из Будве и подигли куће по околиним брдима и обалама,

или су се заувјек иселили ка великим градовима у околини, па и у онима далеко преко мора или у унутрашњости. Ривијером је завладало велико сиромаштво и глад.

Бродови су ријетко долазили у будванске луке, трговци су пронашли друга мјеста да би продавали своју робу, а значај Будве на Јадрану нагло опада. Прошло је много времена, готово четири деценије, док се народ није вратио међу рушевине и почео да обнавља град.

КЊИГА X

ЈУСТИНИЈАНОВ РИМ

ЈУСТИНИЈАНОВА ОСВАЈАЊА

У вријеме владавине ромејског цара Јустинијана Великог рођеног у Нишу, царство поново доживљава врхунац. Цар се успјешно обрачунава са својим непријатељима и проширује територију империје.

Са својим легијама прогони снажно племе Гота из Италије, поново преузима потпуну контролу над Илиријом и Далмацијом. Осваја сјевер Африке и поново обнавља границе старог Римског царства. У Јустинијановим походима на запад, истакао се војсковођа рашког поријекла велики ромејски војвода Велизар.

За римским легијама долазе и народи у потрази за бољим животом на освојеним просторима.

ОБНАВЉАЊЕ БУДВЕ

Сиротиња и породице војника источне Ромеје насељавају простор јужне Италије, Сицилије и Корзике. Њихови потомци касније насељавају простор данашње Албаније (Бијеле земље) и југа Илирије.

Разорена Будва се за вријеме Јустинијана поново обнавља у утврђени град.

Изграђено је много великих камених јавних зграда, обновљен је велики трг, јавно купатило и базилика. Подигнута је палата гувернера и у тврђави гарнизон, са више од хиљаду војника. Град после обнове поново постаје значајан поморски центар за трговину и простире се на већем простору од данашњег града.

ПРИТИСАК УСТАНИКА

Ромеји пуштају народе из окружења међу зидине Старог града Будве да тргују. На неки начин, тако несвјесно, отварају врата предстојећој несрећи. Опака болест куга захвата царство, а потом и остатак свијета.

Ромејски писци свједоче да су се тада поробљени народи Ромејског царства удружили са народима из окружења и подигли на устанак.

У борби против ромејских легија учествују и мјештани Будванске ривијере. Устаници ослобађају земље Илирије, освајају чак и некадашњу пријестоницу Рима Сирмијум, а рашки ратници стижу до данашњег Солуна. Цар Јустинијан изненада умире, али сукоби у царству не пролазе.

БУДВА ПОД АВАРИМА

Куга у току ратова узима све више замаха и односи велике жртве.

СЕДМИ ВИЈЕК

Почетком овог вјека настављају се борбе, а устаници привремено освајају и Будву.

Ромеји у записима тог времена област Будве називају „Avarorum sinus”. То је један од ријетких пронађених записа који сведочи о устаницима. У њему Ромеји народ који влада Будвом називају Аварима.

Куга се у овом вијеку појављује у Цариграду, гдје умире велики број становника. Будва овог пута затвара своје зидине да би спријечила ширење ове тешке заразе.

КЊИГА ХІ

РАЗАРАЊЕ РИМСКОГ ЦАРСТВА

ПУЦАЈУ ГРАНИЦЕ ИМПЕРИЈЕ

Ромеји су поразима на сјеверу изгубили и земље од којих су се богатили. Цар није имао довољно новца да исплати своју војску. Наређује им да, у предаху борби, обрађују плодне равнице сјевера и тако обезбједе себи храну.

То је разљутило легионаре. Они подижу побуну, освајају пријестоницу Цариград, убијају ромејског цара и проглашавају новог! Међутим, сјеверне границе више нема ко да брани. Власт Ромеја слаби у цијелом царству, па и у будванском залеђу. Управници провинције због немаштине и опасности од старосједилаца напуштају Дукљу. Наступа тежак период пун неизвјесности за Ромеје и преостале легионаре у Будви.

ОПСАДА ПРИЈЕСТОНИЦЕ

Храбри старосједиоци Раци користе ову ситуацију и подижу нове устанке против Ромеја. Ослобађају своје некадашње земље и градове широм Јелма све до далеке Мале Азије. Ромеји бјеже у утврђене приморске градове Будву, Улцињ, Бар и Драч.

Међутим, утврђени ромејски градови Солун и Цариград су превелики залогај за рашке војводе, који их безуспјешно нападају. На крају одустају од њиховог освајања и враћају се у своје крајеве. Многи ратници који су тада нападали пријестоницу Ромеја били су поријеклом са простора данашње Будве. У међувремену, на сјеверу Италије око града Венеције рађа се Млетачка република и постаје савезник Ромејског царства.

ПОДИЗАЊЕ ЦИТАДЕЛЕ

ОСМИ ВИЈЕК

У Италији, народи Готи и Франци помажу римском епископу папи да створи своју државу. Франачки краљ Карло Велики осваја цијелу Италију и дио обале Јадрана, а на кратко влада и Будвом.

ДЕВЕТИ ВИЈЕК

У Будви Ромеји додатно утврђују зидине и подижу данас познато утврђење „цитаделу” ради одбране од напада са мора.

Ромеји полако допуштају Расима из окружења да се насељавају унутар зидина Будве. То је донијело нове промјене у граду. На граници уморног царства, наредних сто година Будвани живе неизвјесним животом чекајући нове ратове.

РИМСКИ ЗИД СТАРОГ ГРАДА

Иако су од тада, кроз вијекове, зидине много пута рушене и обнављане, још увијек су остаци ромејских грађевина из овог периода видљиви поред цркве Светог Саве Освећеног. Осим цитаделе, Ромеји у овом вијеку

последњи пут обнављају порушену ранохришћанску базилику у Будви. Да би спријечио даља освајања краља Карла Великог, ромејски цар му објављује рат, али доживљава пораз! У рату су страдали и многи ратници поријеклом са Будванске ривијере. Побједника Карла Великог папа проглашава царем Западног царства. Ромејски цар му признаје титулу, али под условом да се не шири даље ка истоку. Будва је са ромејском војском остала тврђава на граници истока.

Поглед с мора на остатке ромејских бедема у Старом граду Будве

САРАЦЕНИ ДОЛАЗЕ

Са афричког континента бродовима долазе нови страшни ратници - Сарацени! Освајају југ Италије, пљачкају и пале градове на Јадрану. Слабо плаћени ромејски легионари нису успјели да одбране Будву.

Градски трг (форум), палата ромејског управника, терме, црква Свете Марије на Рту и базилика - поново су срушени до темеља. Поред Будве, Сарацени пале и Котор, а ромејско становништво потражило је спас у околним планинама и жупама, међу већ раније одбјеглим Расима из приобаља. Будва постаје пусти град у рушевинама и дуго нема вијести о дешавањима на простору Будванске ривијере.

ОБНАВЉАЊЕ БУДВЕ

Послије повлачења ромејских легионара из Будве, рашки жупани јачају своју власт у залеђу Будванске ривијере. У овим бурним временима, када се све разарало, православни бенедиктинци силазе са брда Спас

у Будву и обнављају цркву Свете Марије од Рта. За њима полако становништво почиње да гради поново своја насеља. У записима Вука Врчевића постоји биљешка да су острво населили мјештани „из Бутаме, и назвали тај нови подигнути град Будва”.

Ромеји и Млечани поново улазе у рат са Сараценима али бивају поражени. То користи рашко племе Неретљани, руше и пљачкају млетачка насеља све до саме Венеције.

Камене плоче Св. Марије на Рту са натписом из IX вијека, могу се видјети у Музеју града Будве

ВЕЛИКИ ПОРАЗ РОМЕЈА

Тих деценија, сараценски ратници представљали су ноћну мору за становништво будванске обале и читаво Ромејско царство.

Својом моћном ратном флотом Сарацени продиру још дубље ка сјеверу Јадранског мора и приближавају се Венецији.

У жељи да поврате своју власт и зауставе даљи продор непријатеља, Млечани и Ромеји се поново одлучују за рат против Сарацена. У великој поморској бици на Јадрану, Африканци поново побјеђују!

Сарацени улазе у освојени простор Италије и утврђују градове на југу са новим бедемима. Млетачка република није пропала, али овај пораз оставио је снажан и трајан печат у будућим временима.

РАСИ ПРЕУЗИМАЈУ ВЛАСТ

Порази РOMEЈА од Сарацена оставили су велике посљедице у свим приморским градовима. Многи ромејски војни гарнизони су угашени. Задржали су се само у великим утврђењима, а војници су напустили Будву и градове у

унутрашњости Превалиса. Ромеји су и даље имали велики утицај на простору рашких земаља, а свештенство које је остало међу Расима имало је велики углед.

Раси, који су већ неколико вјекова били поданици ромејског цара, полако преузимају власт. Паштровићи се још поносе привилегијама које су добијали као храбри ратници од цара.

Камени украс на порталу цркве
Св. Марија на Рту IX вијек, Музеј
града Будве

ОСЛОБАЂАЊЕ ОД ПОРЕЗА

Рашки жупани су запосјели некад богате ромејске посједе на Будванској ривијери, што је довело Ромеје у јако тешку ситуацију. Раси им нису дозвољавали да обрађују земљу, па су плаћали храну и производе

по јако високим цијенама. Морали су плаћати порез и ромејском цару и рашким жупанима. Да би олакшао положај Ромеја у овим околностима, цар Василије Велики их је ослободио плаћања пуног царског пореза и наредио својим поданицима да са старосједиоцима живе у миру.

То је знатно олакшало живот Ромејима, а жупани су им дозволили да обнављају опустошене ромејске градове.

ПРОГОН САРАЦЕНА

Ромејски цар Василије Велики одлучио је да победи Сарацене који владају Јадранском обалом и поправи тежак положај Ромеја.

Са сто ратних бродова прогања их са Јадрана и Будванске

ривијере, а Сарацени се повлаче пред силом у Африку или у раније освојене крајеве јужне Италије. Ромејски легонари их свуда прате и побјеђују. Тако су Сарацени дочекали крај.

Цар поново обнавља власт у приморским градовима и залеђу. Сада рашке жупе морају плаћати порез Царству и помагати својом војском ромејске легионаре. Ромеји појачавају свој утицај и шире хришћанство на Балкану.

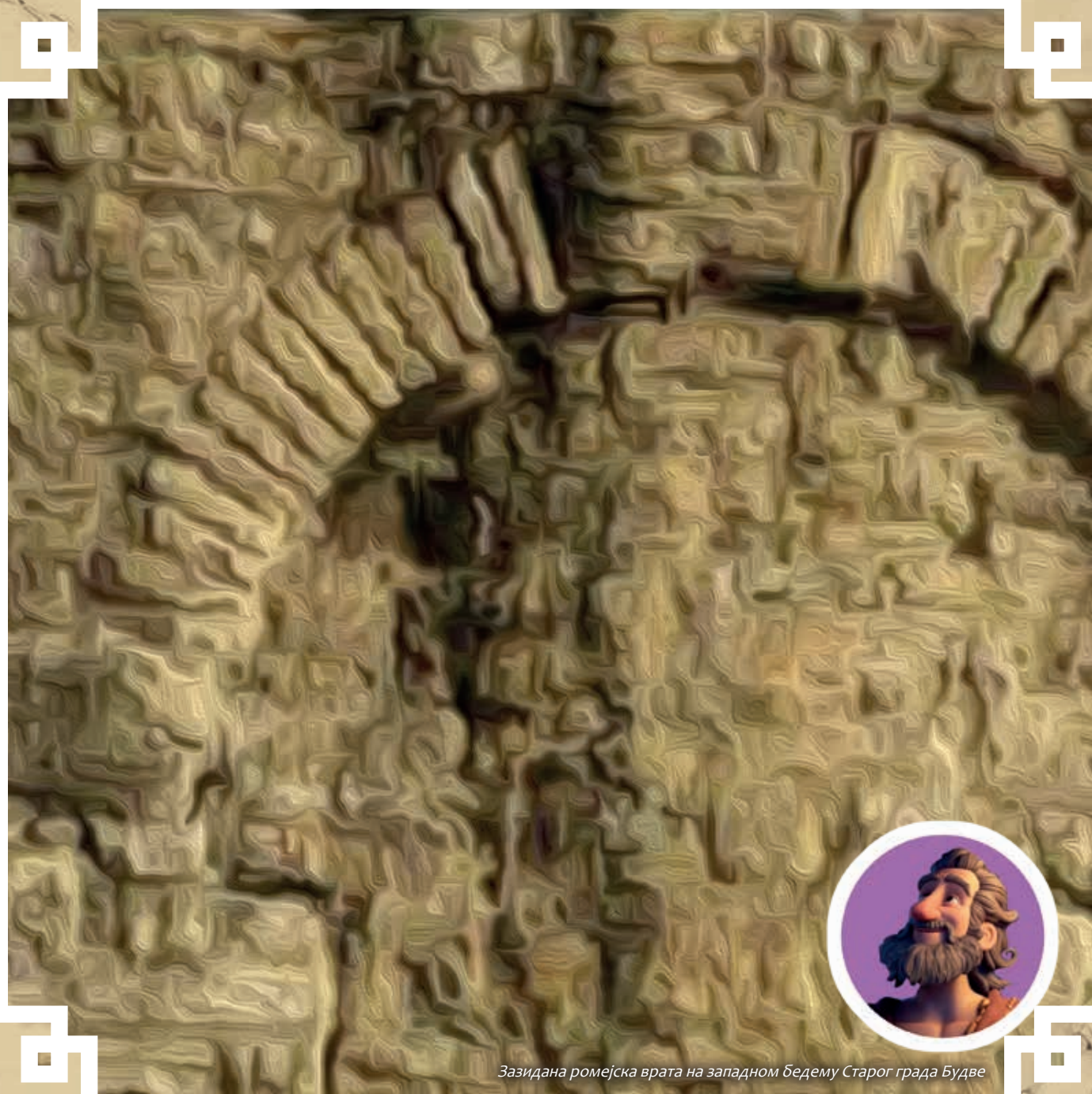
ЗАЗИДАНА РОМЕЈСКА ВРАТА

Ромеји поново подижу камене зидине Будве, а око зидина копају дубоке канале за одбрану. Из тог периода су и данас видљива зазидана ромејска врата поред главне капије. Многе зграде у Будви су обновљене, нарочито

велике градске куће. Град доживљава свој нови процват. Нажалост, некадашње велике зграде као што су ранохришћанска базилика и јавно купатило никада више нису обновљене.

Ромејски цар Василије Велики је довео дио своје моћне војске у будванско залеђе. Лако намеће власт и међу владарима околних рашких жупа. Били су то посљедњи трзаји великог царства.

Зазидана ромејска врата на западном бедуу Старог града Будве

СВЕТИ ЈОВАН ВЛАДИМИР

ДЕСЕТИ ВИЈЕК

Поново Ромеји доживљавају поразе. Краљ Самуило подиже устанак против Ромеја на Балкану и ствара своје царство, а Германи оснивају своје „Римско” царство. Дукљу све чешће писци називају

Зета, а рашки владари постају све снажнији. У Будви се гради манастир Војнићи.

ЈЕДАНАЕСТИ ВИЈЕК

У овом периоду рашки жупан Јован Владимир оснива краљевство Зету у чијем саставу је и град Будва. Ускоро пропада Самуилово царство и Ромеји поново врше притисак да овладају рашким жупама на Јадранској обали. Будва често прелази из руке једних у руке других владара.

КЊИГА XII
ОДЛАЗАК РОМЕЈА

БИТКА НА ТУЋЕМИЛУ

Зетски владари су жељели да се ослободе окова РOMEЈСКОГ царства - да не плаћају више порез цару и да не морају ратовати за РOMEЈЕ. Жупан Војислав окупља војску и почиње одлучујући рат против РOMEЈА. Надмоћна царска војска и њихови савезници напали су

побуњенике крај ријеке Румије, али их Војислав побјеђује у чувеној бици на пољу Туђемилу. Тако је жупан Војислав ослободио цијелу Зету од ромејског утицаја, укључујући и Будву која је изнова постала важна лука и значајан трговачки центар. Преостало ромејско становништво је прихватило власт зетских владара или се одселило у Котор, Дубровник и Задар. Ситуација се потпуно преокренула на Будванској ривијери.

ВЈЕРСКИ РАСКОЛ И ПОДЈЕЛА ЦРКВЕ

Хришћанска црква је била савезник свих моћних владара тог времена, али се и сама нашла у вртлогу унутрашњег сукоба због различитог тумачења вјере. То је довело до „раскола“, подјеле на западну или католичку, и источну православну цркву.

Међутим, нове замишљене границе подјељене вјере нису се поклапале са границама постојећих држава. Почињу вјерски сукоби који најављују бурна времена. Жупан Војислав успоставља мир са Ромејима а његов син женидбом добија у мираз град Котор. Зета постаје краљевство и бискупско средиште западне хришћанске цркве са катедралом Свете Марије од Анђела, касније цркве Рођења Светог Ивана Крститеља.

НЕМАЊИТИ ВЛАДАЈУ БУДВОМ

Мир са Ромејима није трајао дуго јер Михајлов син Бодин подиже устанак Рашана на цијелом Балкану, осваја многе земље из окружења, укључујући Дубровник. Као потомак славног цара Самуила прогласио се царем

Рашана под именом Петар III. У том периоду Зета је била на врхунцу своје царске моћи. Али као што то обично бива, послјије смрти великог цара Бодина, Зета се распала на мање државе и изгубила свој утицај на Балкану.

Други рашки жупан Стефан Немања јача и преузима власт над остацима некад славне Зете. Долази вријеме великих свјетских ратова, и почиње Први крсташки поход сјеверних народа на исток.

ЦРКВА КРСТАША НА СВ. НИКОЛИ

Из тог доба постоји врло интересно предање да су на острву Свети Никола код Будве сахрањивани крсташи, витезови Рајмонда Тулушког, који су страдали од куге, тешке болести која је пратила ратове.

Сматра се да им је био забрањен улазак у град због могуће заразе.

ДВАНАЕСТИ ВИЈЕК

Будва, усљед бурних дешавања у свијету, постаје сиромашнија и мање важна трговцима и поморцима од сусједних градова као што су Дубровник и Котор.

Католички епископ се не осјећа безбједно и напушта свој епископски двор у Будви.

Крсташка капела Св. Николе на острву Свети Никола (Шкољ)

ПОЧЕТАК НОВОГ ДОБА

Ромејски Цар Манојло I Комнин је накратко обновио власт над некадашњим територијама Будве, али моћни и утицајни рашки жупан Стефан Немања заузима простор и приморске градове који су припадали некадашњој Зети.

Немањин син Вукан владао је некадашњом ромејском Далмацијом и Дукљом. Нестала је вјековна разлика и непријатељство између градова и залеђа. То је довело и до већих насељавања градова, па и до нових обичаја, културе и начина живота у Будви. Завладао је мир који ће трајати више од једног и по вијека, што је за овај простор и Будву невјероватно дуг период. Тиме се завршава један бурни период историје.

ПАШТРОВСКА БАНКАДА

ТРИНАЕСТИ ВИЈЕК

Монголски вођа Џингис Кан, један од чувенијих војсковођа, у овом вијеку накратко гради највећу империју у историји свијета, а својим освајањима мијења границе постојећих држава.

Стефан Немањић, син великог рашког жупана Немање, постаје први краљ међу Немањићима и добија назив „Првовјенчани“. Као владар будванског залеђа, одобрио је племену Паштровића да имају свој народни суд. За суд су одредили мјесто на плажи Дробни пијесак и назвали га „Банкада“. Ту су се око стола окупљале племенске старјешине, рјешавале спорове и доносиле важне животне одлуке. Данас тај сто, банкаду, можете видјети у манастиру Прасквица.

Паштровска банкада у спомен-соби манастира Прасквица у селу Челобрдо

ПРОПАСТ ПРИЈЕСТОНИЦЕ

Крсташи, војске краљева и витезова са запада и сјевера Европе, настављају ратне походе ка истоку оправдавајући освајања и пљачку вјерским разлозима - ослобађањем Христовог гроба у Јерусалиму од „невјерника” муслимана.

То користе папа и Млечани да би проширили свој утицај. Уступају крсташима бродове за превоз војске и војне опреме ка истоку, а заузврат траже да освајају приморске градове за њих. Тако крсташи бродовима стижу и до Цариграда. Уз подршку околних племена освајају и пљачкају пријестоницу некада славних Ромеја!

Тиме се приближава и крај наше приче о великом и „вјечном” Римском царству.

СВЕТИ САВА У БУДВИ

Крсташи су на рушевинама Ромејског царства створили нова мала краљевства. Избјегли ромејски цареви су преселили своје пријестонице у Никеју и одатле још имали велики утицај на православну цркву, и мањи утицај на преостале своје територије.

Брат рашког краља Стефана Првовјенчаног Растко, замонашио се у раној младости и назвао Сава. Из Будве је као изасланик краља отишао на путовање у Свету земљу и преговоре са владарима. Подигао је углед рашкој краљевини, помогао многе цркве на Светој земљи. Од васељенског патријарха и ромејског цара добио је самосталност Српске цркве. Касније је проглашен светитељем, а о боравку Светог Саве у Будви је сачувано много необичних прича.

РАСТАНАК СА РОМЕЈИМА

ЧЕТРНАЕСТИ ВИЈЕК

У овом вијеку поново се појављује куга. „Црна смрт” је за четири године убила много више од половине становника Европе! Народ је напуштао градове и одлазио да живи у здравија подручја.

Многи градови су услед запуштености потпуно пропали. По предању, иако су околна села била захваћена кугом, захваљујући својој заштитници, икони Будванске Госпе, град је избјегао велику трагедију и од куге нико није умро у Будви.

Пад Цариграда се сматра потпуним сломом РOMEЈског царства. Странице историје се од тада исписују без утицаја РOMEја. Настао је нови свијет.

Улаз у Музеј града Будве у Старом граду

МУЗЕЈ ГРАДА БУДВЕ

Трагови славне прошлости РOMEја, које знамо од давнина под именом Римљани, и данас красе обале Будванске ривијере.

У Музеју града Будве пронађени експонати оживљавају старе приче

и легенде и маме осмијехе драгих посјетилаца.

ДВАДЕСЕТИ ВИЈЕК

Музеј у Будви основан је после откривања илирских и римских гробница у близини Старог града. Након земљотреса 1979. године, под рушевинама града откривено је на хиљаде необично вриједних и богатих експоната. Започиње изградња музејског простора за њихово излагање посјетиоцима.

ПРИЗНАЊЕ ЗЕЛЕНА ЈАБУКА

ДВАДЕСЕТ ПРВИ ВИЈЕК

Савремени музеј града Будве отворен је почетком овог вијека у срцу Старог града, са лијепо уређеним простором на четири нивоа који могу да дочарају богату

историју града дугу више од три хиљаде година, од прастановника Илира и Јелина, Римљана па све до новије историје, што је од великог значаја за развој културе и науке у региону.

Године 2005. у Лондону Музеј града Будве одликован је наградом „Зелена јабука” за очување и развој јединствених културно-историјских вриједности.

Добро нам дошли!

- ЗАКЉУЧАК • ABSCHLUSS •
- CONCLUSIONE • ЗАКЛЮЧЕНИЕ •
- CONCLUSION •

ТРАГОВИ РИМА У БУДВИ

Као стално прижељкивани плијен војсковођа, императора, пирата и разбојника, Будва неустрашиво живи своју вјечност, обећану од краљице и богиње Хармоније која ју је основала.

Одмах изнад Старог града простре се брдо Спас, украшено ниским растињем, ријетким биљем и необичним стијенама. Тешко је повјеровати да је на том простору, данас готово без икаквих објеката, некада било више од десет храмова које су избрисали вјетрови времена.

А вријеме је овдје прожето сталном неизвјесношћу. Страх од честих пљачки,

разарања и земљотреса ишчезава у очима иконе чувене Будванске Госпе. У њеном мајчинском загрљају скупиле су се све наде Будвана у милост Створитеља и спасење од страдања.

Захваљујући њеном благом погледу, посљедњи земљотрес није однио жртве. Као гласник неба отворио је капије времена и на чистину изнио епоху изгубљених народа Илира и Римљана. У пукотинама земље, испод зидина које вежу ово некадашње острво са сазвјежђем Волара за небо, откривене су тајне илирског рађања и остаци крвавог сјаја Римске империје.

Римљани су отели овај комад неба од Илира и населили утврђени град. На темељима старих храмова подигли су своја светишта и оковали их новом епохом. Привлачност опљачканог и оплемењеног блага народа цијелог свијета, окупила је око ове некадашње колоније древне античке Тебе мноштво људи који су се насељавали уз обале испод Ловћена и Паштровске планине.

Више од хиљаду година дуга историја Римске империје остављала је ожиљке на судбине становништва и украшавала архитектуру Старог града. Трагове римске епохе које нису уништили пирати и вјетрови, а које срећемо у фрагментима по Старом граду, само су дио небеске поставке експоната, што су као звјездана прашина смјештени у простору Музеја града Будве.

Испред улаза у утврђење опомиње нас некропола на пролазност живота. Остаци виле рустика у Петровцу, виле урбане, терме и базилике давно су расути по обали и чекају по ко зна који пут своју обнову. Можда ће већ сјутра заблистати у пуном сјају у новим музејским поставкама, чувајући славу нашег прелијепог простора у сазнању о њеној непролазности.

Будва је велика тајна. Трагови будванске историје, скривени под дубоким наслагама земље и вијекова, буде машту житеља и посјетилаца и остају вјечита инспирација поштовалаца Будве. Ова књига нека им буде водич и добронамјерни ослонац у даљем истраживању, лични дневник успомена у који ће, увјерени смо, додати још пуно, пуно разиграних страница сазнања.

DIE RÖMER IN BUDVA

Als ständig begehrte Beute von Militärführern, Kaisern, Piraten und Banditen lebt Budva furchtlos seine Ewigkeit, die von der Königin und Göttin Harmonia versprochen wurde, die es gegründet hat.

Direkt über der Altstadt erstreckt sich der Hügel von Spas, von dem es entsprang, geschmückt mit niedriger Vegetation, seltenen Kräutern und ungewöhnlichen Felsen. Es ist schwer zu glauben, dass in diesem Bereich, der jetzt fast frei von jeder Struktur ist, einst mehr als zehn Tempel von den Winden der Zeit ausgelöscht wurden.

Und hier ist die Zeit von ständiger Unsicherheit durchdrungen. Die Angst vor häufigen Plünderungen, Zerstörungen und Erdbeben verfliegt in den Augen des berühmten Symbols der Madonna von Budva. In ihrem mütterlichen Umarmung sammeln sich alle Hoffnungen des Volkes von Budva in dem Gedanken an die Barmherzigkeit des Schöpfers und die Erlösung vom Leiden.

Dank ihres sanften Blicks forderte das letzte Erdbeben keine Opfer. Wie ein Bote aus den Himmeln öffnete es die Tore der Zeit und brachte eine Epoche hervor, die irgendwo zwischen den Illyriern und den Römern verloren gegangen war. In den Spalten der Erde, unter den Mauern, die diese ehemalige Insel mit dem Sternbild Volar für den Himmel verbinden, wurden Geheimnisse der illyrischen Geburt und Überreste des blutigen Ruhms des Römischen Reiches offenbart.

Die Römer eroberten dieses Stück Himmel von den Illyriern und gründeten eine befestigte Stadt. Auf den Fundamenten alter Tempel errichteten sie ihre Heiligtümer und hüllten sie in eine neue Epoche ein. Der Reiz geplünderten und bereicherten Schätze von Völkern aus der ganzen Welt versammelte sich um diese ehemalige Kolonie des antiken Theben eine Vielzahl von Menschen, die sich entlang der Ufer von Lovćen und den Paštrovska-Bergen niederließen und sich wie Ranken ausbreiteten.

Die mehr als tausendjährige Geschichte des Römischen Reiches hat Narben im Schicksal der Bevölkerung hinterlassen und die Architektur der Altstadt geschmückt. Spuren der römischen Ära, die nicht von Piraten und Winden geplündert wurden und die wir in Fragmenten in der ganzen Altstadt finden, sind nur ein Teil der himmlischen Ausstellung, Exponate, die wie Sternenstaub im Raum des Budva-Stadtmuseums platziert sind.

Vor dem Eingang zur Festung erinnert uns eine Nekropole an die Vergänglichkeit des Lebens. Die Überreste der Villa Rustica in Petrovac, der Villa Urbana, Bäder und Basiliken sind schon lange entlang der Küste verstreut und warten auf ihre Restaurierung, wer weiß, für welche Zeit. Vielleicht werden wir morgen gemeinsam in ihrer vollen Pracht spazieren gehen, wie in einigen neuen Museumsausstellungen, und uns an der Herrlichkeit unseres schönen Raumes und dem Wissen um seine Unbeständigkeit erfreuen.

Budva ist ein großes Geheimnis. Spuren der Geschichte von Budva, verborgen unter tiefen Erdschichten und Jahrhunderten, wecken die Phantasie der Bewohner und Besucher und bleiben eine ewige Inspiration für Bewunderer von Budva. Lassen Sie dieses Buch ihr Führer und wohlwollende Unterstützung bei weiteren Erkundungen sein, ein persönliches Tagebuch von Erinnerungen, zu dem wir überzeugt sind, dass sie viele, viele verspielte Seiten des Wissens hinzufügen werden.

I ROMANI A BUDVA

Come preda costantemente ambita da leader militari, imperatori, pirati e banditi, Budva vive impavida la sua eternità, promessa dalla regina e dea Armonia che l'ha fondata.

Immediatamente sopra la Città Vecchia si estende la collina di Spas, da cui è germogliata, adornata da vegetazione bassa, erbe rare e rocce insolite. È difficile credere che in questa zona, ora quasi priva di qualsiasi struttura, un tempo sorgessero più di dieci templi cancellati dai venti del tempo.

E il tempo qui è permeato di costante incertezza. La paura dei frequenti

saccheggi, delle distruzioni e dei terremoti si dissipa negli occhi della famosa icona della Madonna di Budva. Nel suo abbraccio materno, tutte le speranze del popolo di Budva si raccolgono nel pensiero della misericordia del creatore e della salvezza dalla sofferenza.

Grazie al suo sguardo gentile, l'ultimo terremoto non ha causato vittime. Come un messaggero dal cielo, ha aperto le porte del tempo e ha portato un'epoca perduta da qualche parte tra gli Illiri e i Romani. Nelle crepe della terra, sotto le mura che collegano questa ex isola con la costellazione di Volar per il cielo, sono stati rivelati segreti della nascita illirica e resti della gloriosa storia dell'Impero Romano.

I Romani sottrassero questo pezzo di paradiso agli Illiri e fondarono una città fortificata. Sulle fondamenta dei vecchi templi, innalzarono i loro santuari e lo avvolsero in una nuova epoca. L'attrattiva di tesori saccheggiati e arricchiti provenienti da popoli di tutto il mondo radunò attorno a questa ex colonia dell'antica Tebe una moltitudine di persone che si arrampicavano e si insediavano lungo le rive delle montagne di Lovćen e Paštrovska come rampicanti.

La storia di oltre mille anni dell'Impero Romano ha lasciato cicatrici sul destino della popolazione e ha adornato l'architettura della Città Vecchia. Tracce dell'era romana che non furono saccheggiate dai pirati e dai venti, e che incontriamo a frammenti in tutta la Città Vecchia, sono solo una parte della mostra celeste, esibizioni che sono come polvere di stelle collocata nello spazio del museo della città di Budva.

Davanti all'ingresso della fortezza, una necropoli ci ricorda la transitorietà della vita. I resti di Villa Rustica a Petrovac, Villa Urbana, bagni e basiliche sono da tempo dispersi lungo la costa e attendono il loro restauro per chi sa quale volta. Forse domani cammineremo insieme nella loro piena magnificenza, come in alcune nuove mostre museali, e ci rallegheremo della gloria del nostro spazio bellissimo e della conoscenza della sua impermanenza.

Budva è un grande segreto. Tracce della storia di Budva, nascoste sotto profondi strati di terra e secoli, risvegliano l'immaginazione degli abitanti e dei visitatori e rimangono un'ispirazione eterna per gli ammiratori di Budva. Lasciate che questo libro sia la loro guida e il loro sostegno bene intenzionato nell'esplorazione ulteriore, un diario personale di ricordi a cui, siamo convinti, aggiungeranno molte, molte pagine giocose di conoscenza.

РИМЛЯНЕ В БУДВЕ

Как постоянно желанный трофей военных лидеров, императоров, пиратов и разбойников, Будва бесстрашно живет своим вечным существованием, обещанным королевой и богиней Гармонией, которая основала его.

Сразу над Старым городом возвышается холм Спаса, откуда он вырос, украшенный низкой растительностью, редкими травами и необычными камнями. Трудно поверить, что в этой области, теперь почти лишенной любых структур, когда-то существовало более десяти храмов, стертых временем.

И время здесь пропитано постоянной неопределенностью. Страх перед частыми разграблениями, разрушениями и землетрясениями рассеивается в глазах знаменитой иконы Будванской Мадонны. В ее материнском объятии все надежды жителей Будвы собираются в мыслях о милосердии творца и спасении от страданий.

Благодаря ее нежному взгляду последнее землетрясение не унесло жертв. Как посланница с небес, она открыла врата времени и принесла эпоху, потерянную где-то среди иллирских и римских народов. В трещинах земли, под стенами, соединяющими этот бывший остров с созвездием Воляр для неба, были обнаружены секреты иллирского происхождения и остатки кровавой славы Римской империи.

Римляне завладели этим куском небес от иллирян и основали укрепленный город. На фундаменте старых храмов они воздвигли свои святилища и окутали его новой эпохой. Привлекательность разграбленных и обогащенных сокровищами народов со всего мира собрала вокруг этой бывшей колонии древней Фивы множество людей, которые взбирались и обосновались вдоль берегов Ловчена и Паштровской горы, как плещ.

Более чем тысячелетняя история Римской империи оставила свои следы на судьбе населения и украсила архитектуру Старого города. Следы римской эпохи, которые не были разграблены пиратами и ветрами, и которые мы встречаем в кусках по всему Старому городу, - это всего лишь часть небесного представления, экспонаты, которые как звездная пыль размещены в пространстве музея города Будва.

Перед входом в крепость некрополь напоминает нам о мимолетности жизни. Руины виллы Рустика в Петроваце, Виллы Урбана, бани и базилики давно разбросаны вдоль побережья и ждут своего восстановления для того, кто знает, какой раз уже. Возможно, завтра мы будем гулять вместе в их полном великолепии, как в некоторых новых музейных экспонатах, и радоваться славе нашего прекрасного пространства и знанию его непостоянства.

Будва - великая тайна. Следы истории Будвы, скрытые под глубокими слоями земли и столетиями, разбуживают воображение жителей и посетителей и остаются вечным вдохновением для поклонников Будвы. Пусть эта книга будет их проводником и доброжелательной поддержкой в дальнейшем изучении, личным дневником воспоминаний, к которому, мы уверены, они добавят множество, множество игривых страниц знаний.

THE ROMANS IN BUDVA

As a constantly coveted prey of military leaders, emperors, pirates, and bandits, Budva fearlessly lives its eternity, promised by the queen and Goddess Harmonia who founded it.

Immediately above the Old Town spreads the hill of Spas, from which it sprouted, adorned with low vegetation, rare herbs, and unusual rocks. It is hard to believe that in this area, now almost devoid of any structures, there were once more than ten temples erased by the winds of time.

And time here is permeated with constant uncertainty. Fear of frequent plunder, destruction, and earthquakes dissipates

in the eyes of the famous icon of Budva's Madonna. In her maternal embrace, all hopes of the people of Budva gather in the thought of the creator's mercy and salvation from suffering.

Thanks to her gentle gaze, the last earthquake did not claim any victims. Like a messenger from the heavens, it opened the gates of time and brought forth an epoch lost somewhere in the Illyrian and Roman peoples. In the cracks of the earth, beneath the walls that connect this former island with the constellation of Volar for the sky, secrets of Illyrian birth and remnants of the bloody glory of the Roman Empire have been revealed.

The Romans seized this piece of heaven from the Illyrians and settled a fortified city. On the foundations of old temples, they raised their sanctuaries and enveloped it in a new epoch. The allure of plundered and enriched treasures from peoples all over the world gathered around this former colony of ancient Thebes a multitude of people who climbed and settled along the shores of Lovćen and Paštrovska mountains like creepers.

The more than a thousand-year history of the Roman Empire has left scars on the fate of the population and adorned the architecture of the Old Town. Traces of the Roman era that were not plundered by pirates and winds, and which we encounter in fragments throughout the Old Town, are just a part of the heavenly display, exhibits that are like stardust placed in the space of the Budva city museum.

In front of the entrance to the fortress, a necropolis reminds us of the transience of life. The remains of Villa Rustica in Petrovac, Villa Urbana, Baths, and basilicas have long been scattered along the coast and await their restoration for who knows which time. Perhaps tomorrow we will walk together in their full splendor, as in some new museum exhibits, and rejoice in the glory of our beautiful space and the knowledge of its impermanence.

Budva is a great secret. Traces of Budva's history, hidden beneath deep layers of earth and centuries, awaken the imagination of residents and visitors and remain an eternal inspiration for admirers of Budva. Let this book be their guide and well-intentioned support in further exploration, a personal diary of memories to which, we are convinced, they will add many, many playful pages of knowledge.

Драги туристи, Будвани и ви који волите Будву...

Ми као аутори смо се потрудили да објединимо приче, митове, легенде са маштом умјетника и да вам необичном комбинацијом илустрација и текстова дочарамо један невјероватни будвански времеплов.

Да би настале ове занимљиве приче, многи научници, авантуристи и ентузијастички су прије нас провели драгоцјено вријеме истражујући, копајући, проучавајући и доносећи нам нова знања... Када будете у прилици, прелистајте ове књиге из којих смо и ми много научили, и много тога закључили. Ова наша књига не би била овако лијепа и занимљива да није коришћена сва набројана литература. А још много књига тек чека на вас! Будва се не може истражити за један дан али ни за читаву деценију, јер она још увијек крије много тога што ће се тек открити.

Гдје год прочитате нешто лијепо, сјетите се да је Будва слободан град - и да је сваки онај који дође у Будву слободан човјек, маштар и Будванин.

- Хомер - Илијада
- Р. Гревс - Грчки Митови
- Д. Бараћ - Општа историја писма
- Енциклопедија Британика - Кадмо, Хармонија, Беотија
- Мојсије - Књига Постања
- Херодот - Историја
- Д. Срејовић и А. Цермановић Кузмановић - Речник грчке и римске митологије
- В. Стефановић Караџић - Нарави и обичаји у Црној Гори
- В. Авдијев - Историја старог Истока
- Д. Медин - Зборник радова међународног научног сипозијум о античкој Будви 2018
- В. Дулетић - Записи из будванског краја
- К. Ивановић - Будвански анали
- А. Којовић - Мемоари
- М. Орбини - Краљевство Словена
- В. Стефановић Караџић - Живот и обичаји народа српског
- В. Замаровски - Јунаци античких митова, Лексикон грчке и римске митологије

- Ф. Амон - Рума Расна, Етрурски корени Рима
- Е. Хершак - Древне сеобе
- М. Милићевић Брадач - Грчка колонизација на Средоземљу
- М. Суић - Антички град на источном Јадрану
- Р. Грејвис - Грчки митови
- А. Цермановић Кузмановић и Д. Срејовић - Лексикон религија и митова древне Европе
- М. Лукетић - Туризам у Будви: 1918–1941
- Група аутора - Будва град краља Кадма
- Т. Голубовић, Митологија и религија Етрураца
- Д. Рендић-Миочевић, Илири и антички свијет
- Ј. Мартиновић, Типови насеља античког доба на Црногорском приморју
- Ч. Марковић, Археологија и научна истина
- Група аутора - Музеј Будве благо краља Кадма

- Ч. Марковић, Римске некрополе у Црној Гори – начини сахрањивања и облици гробова
- М. Лукетић - Будва, Св. Стефан, Петровац
- П. Лисичар - Црна Коркира и колоније античких Грка на Јадрану
- Ј. Ковачевић - Црна Гора у доба Римског царства
- А. Каљанац - Легенда о Кадму и проблем поријекла Енхелејаца
- В. Дулетић - Будва од мита до стварности
- Г. Десница - Будва и Паштровићи: целокупна историја, књижевност и култура
- Група аутора - Будва: историја и култура - откријте насљеђе будванске ривијере
- М. Лукетић - Археолошка налазишта у Општини Будва
- Ч. Марковић - Античка Будва – некрополе, истраживања 1980–1981
- Д. Срејовић - Древна Будва у миту и историји
- Ч. Марковић - Будва, из мита и легенде у стварност
- Џ. Вилкес - Илири
- П. Пакард - Монохромни мозаик у Истмији
- М. Лукетић - Античка Будва, споменици прошлости
- В. Дулетић - Скривено и запостављено античко лице старе Будве
- Ч. Марковић - Римска култура на тлу Црне Горе
- И. Катунарић - Погребни ритуали и обичаји у Римском царству

- Н. Маскин - Историја старог Рима
- М. Гарашанин - Црна Гора до досељавања Словена
- Д. Срејовић - Речник грчке и римске митологије
- М. Врзић - Прилог проучавању античких путева и комуникација на територији јужне обале Боке Которске
- Ф. Дупон - Свакодневни живот у старом Риму
- П. Елард - Ропство и хришћанство
- Л. Ђурашковић - Музеј града Будве
- Д. Викторија - Одрастање у старом Риму
- М. Загарчанин - О Скадру и Доклеји у провинцији Превалис на основу археолошких свједочанстава
- М. Бирд - SPQR Историја старог Рима
- Ј. Кушан - Будва, град римских грађана
- Плутарх - Александар
- М. Балабан - Победа хришћанства у Римској империји
- Тацит - Анали
- Свети списи хришћана - Нови Завет
- Ј. Јелушић - Археолошка збирка музеја града Будве

